

ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ НАПН УКРАЇНИ
КОМУНАЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ
ПРАЦІВНИКІВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»

К.О. ЖУРБА

С.А. ГАРЯЧА

Л.М. БОРОВЕЦЬ

**УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА
ІДЕНТИЧНІСТЬ – ШЛЯХ ДО УСПІШНОГО
МАЙБУТНЬОГО**

Науково-методичний посібник

Київ-Черкаси -2025

УДК 37.017.4:159.923.2

Ж 91

АВТОРИ:

ЖУРБА Катерина Олександрівна, провідний науковий співробітник лабораторії громадянського та морального виховання Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник;

ГАРЯЧА Світлана Анатоліївна, завідувач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат педагогічних наук;

БОРОВЕЦЬ Любов Михайлівна, методист громадянської та історичної освітньої галузі лабораторії суспільно-гуманітарних дисциплін КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Назаренко Галина Анатоліївна, проректор з науково-методичної роботи КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», професор кафедри дошкільної освіти та професійного розвитку педагогів, доктор педагогічних наук, професор;

МЕДИНСЬКА Валентина Михайлівна, консультант комунальної установи "Центр професійного розвитку педагогічних працівників" Черкаської міської ради

ЕКСПЕРТ:

АНДРЮЩЕНКО Тетяна Костянтинівна, завідувач кафедри дошкільної освіти та професійного розвитку педагогів КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», доктор педагогічних наук, професор

Ж 91 Журба К.О., Гаряча С.А., Боровець Л.М. Українська національно-культурна ідентичність – шлях до успішного майбутнього: науково-методичний посібник; рецен. Назаренко Г.А., Мединська В.М.; експерт Андрищенко Т.К. Черкаси: ЧОПОПЧОР, 96с.

У поданому науково-методичному посібнику зроблено концептуальне осмислення формування в української молоді національно-культурної ідентичності, обґрунтування на цій основі твердження про те, що цей процес необхідно розглядати як один із чинників збереження цілісності держави та її зміцнення.

Також у посібнику представлені практичні матеріали щодо реалізації цього завдання в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти. Матеріали знайомлять із Україною як державою, сторінками історії і сьогодення, традиціями і звичаями, культурою українського народу та її особливостями в різних регіонах, усною народною творчістю, національним мовленнєвим етикетом в умовах російсько-української війни.

Для усіх категорій педагогічних працівників і тих здобувачів освіти, яким не байдужа доля свого народу і країни.

ЗМІСТ

1.	ВСТУП	- 4
2.	Концептуальне осмислення формування у зростаючої особистості національно-культурної ідентичності у сучасних умовах.	- 7
3.	Ми ніколи не були, не є і не будемо братніми народами.	- 24
4.	«Крилатим ґрунту не треба»	- 35
5.	Державні символи України	- 36
6.	Українські гроші	- 43
7.	Українська Хартія вільної людини	- 48
8.	Українська мова – матриця національної ідентичності	- 50
9.	Українська вишивка – генетичний код української нації	- 51
10.	Формування української національно-культурної ідентичності в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти	- 56
11.	Вивчаємо Україну	- 74
12.	Методичні пазли вчителя закладу загальної середньої освіти «Формування української національно-культурної ідентичності зростаючого покоління»	- 85
13.	Творчість українців у час російсько-української війни	- 87
14.	Список використаних джерел	- 92

ВСТУП

*А ви думали, що Україна так просто.
Україна – це супер. Україна – це ексклюзив.
По ній пройшли всі катки історії.
На ній відпрацьовані всі види випробувань.
Вона загартована найвищим гартom.
В умовах сучасного світу їй немає ціни.
Ліна Костенко*

Сучасні виклики та загрози, що постали перед Україною та цивілізованим світом, зокрема необхідність захисту територіальної цілісності й суверенітету, протидія тероризму, інформаційним атакам та економічній агресії з боку держави-агресора зумовили виникнення проблеми формування української культурної ідентичності. Адже російський агресор свідомо здійснює лінгвоцид, етноцид та культуроцид на тимчасово окупованих територіях, а Україна продовжує героїчно протистояти державі-окупанту. У цій боротьбі, яка охоплює не лише військову, а й культурну сферу, вирішується питання суб'єктності української політичної нації.

Варто зазначити, що Україна має найдовший кордон у Європі (суходіл – майже 2 000 (1974) км, море – більш як 300 (321) км з країною, яка довгий час називала себе «старшим братом» і разом з тим намагалася повністю змінити історію так, щоб наше молоде покоління вірило в те, що не існувало такої країни як Україна з її природними унікальними ресурсами та надзвичайним народом.

Сучасний політолог, футуролог, громадський діяч Олексій Толкачов у книзі «ОМРІЯНА Україна. Ключ до майбутнього» зазначає «Ми, УКРАЇНЦІ, виборюємо своє право жити в майбутньому як нація, що спроможна самостійно обирати свій шлях розвитку».

«Насправді важкий шлях українців, шлях випробувань – унікальний досвід, який дозволяє народу прозріти, зрозуміти чимало речей. Він дає мудрість, загартовує і відкриває двері майбутньому» [3, 30]. «Змінити майбутнє можна, лише змінивши національну колективну свідомість українців» [3, 22].

Привласнення росією нашої історії зумовлює необхідність формувати у нас самих і нашого підростаючого покоління українську ідентичність, визначати себе частиною великої кількості суспільних утворень: сім'ї, мови, громади, нації, місця проживання, країни, етносу, релігії, держави, що призводить до ототожнення себе людиною з українським народом, його цінностями, культурою, символами, історією територією, політичними й економічними інтересами, державними і правовими інституціями. Існування та процвітання

України з її багатовіковою історією та традиціями неможливе без утвердження **української національної ідентичності**.

Формування української ідентичності має опиратися на: історичну правду, історичну пам'ять, національні ідеали, національну гідність, національну самосвідомість, патріотизм. Недаремно український філософ Г.Сковорода писав «Кожен повинен пізнати свій народ і в народі пізнати себе». Головні запитання Хто я? Де я? З ким я? До чого я прагну? Що для мене є цінним? Кожен з нас має дати відповіді на ці запитання і допомогти визначитись нашому підростаючому поколінню.

Розкрити матрицю дитини, з якою вона приходить у життя, розвинути природні обдарування і потенційні можливості покликана школа. Тому одне із пріоритетних завдань сучасної школи – формування української національної ідентичності як крок в успішне майбутнє України і нас самих. Щоб виконання цього завдання дало фундаментальний результат, а не було ситуативним, весь освітній процес має бути пронизаним цією ідеєю, забезпечуватись цілісною органічною системою: **навчання, виховання і розвиток особистості**. Про це зазначено у багатьох стратегічних державних документах:

Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності».(Відомості Верховної ради (ВВР), 2023, №46, ст.116.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>

Постанова Кабінету Міністрів України від 15.12.2023 №1322 «Про схвалення Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023-2025 роках». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1322-2023-%D0%BF#Text>

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.02.2024 №141-р «Про схвалення концепції Державної цільової соціальної програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року». URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-2024-%D1%80#Text>

Наказ Міністерства молоді та спорту України від 19.12.2023 № 7620 «Про затвердження Критеріїв та Порядку здійснення моніторингу діяльності закладів сфери утвердження української національної та громадянської ідентичності».

<https://mms.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-kryteriiv-ta-poriadku-zdiisnennia-monitorynhu-diialnosti-zakladiv-sfery-utverdzhennia-ukrainskoi-natsionalnoi-ta-hromadianskoi-identychnosti>

Хай добрі наміри виростуть у ще кращі справи!

«...Як часто ми аналізуємо наші думки про Україну, її державне майбутнє?..

Як часто ми, дорослі, мріємо про нашу державу як країну щасливих людей?...

А чисті думки творять дива, у тім числі й у державобудуванні. Чисті думки про Україну творять духовну ауру держави, захищаючи її простір від інформаційного бруду що смердить політичним душком.

А якщо ці думки дитячі? Чисті, виколисані на світлій любові, яка ще не має страху, вигоди і зради, на непохитній вірі, що своя земля – найкраща, бо ось же вона навколо в усій красі своєї Природи, на твердій надії, що попереду – щасливе і мирне життя, на обдуманій готовності до дії?

Чисті думки про Україну створюють захисний саркофаг від зради, громадської пасивності, відчаю і зневіри дорослих.

Вони багато розуміють у житті і в нас, наші діти. Вони менше нашого знають, але ще дуже близькі до Бога і багато відчують серцем. І від серця щиро й безпосередньо звіряють свої думки нам, являючи приклад до дії, підбадьорюючи нас у наших мріях, намірах, що виростуть у прекрасні спільні справи на загальне благо...»

В. Матяшук

Як Я будуватиму Мою Україну. Львів: V Львівський фестиваль гуманної педагогіки «З Україною в серці». 2019. 60 с.

КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ОСМИСЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ У ЗРОСТАЮЧОЇ ОСОБИСТОСТІ НАЦІОНАЛЬНО- КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

1. **Актуальність проблеми.** Формування у зростаючій особистості національно-культурної ідентичності є проблемою державної ваги і національної безпеки з огляду на анексію Криму, військові дії на Донбасі, які стали можливі через маргінальні настрої та національну невизначеність значної частини суспільства з півдня і сходу України. Виклики, перед якими стоїть наша країна, як то: відстоювання власної територіальної цілісності, становлення політичної нації, зростання ролі власної причетності і відповідальності за долю України вимагають уваги до виховання здобувачів освіти та актуалізують формування у зростаючій особистості національно-культурної ідентичності. **Актуальність формування національно-культурної ідентичності обумовлена необхідністю досягнення й засвоєння національно-культурних цінностей українського народу, історичної пам'яті, збереження національної автентичності та традицій.** Водночас, формування національно-культурної ідентичності має здійснюватися на основі рівноправного діалогу з усіма етносами і народами, які проживають на теренах України і спрямовуватися на згуртування української нації, створення сприятливих умов для їх розвитку.

Про необхідність активізації уваги до формування у підростаючого покоління національно-культурної ідентичності йдеться в Законах України «Про освіту», «Про культуру», «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті», Указі Президента «Про пріоритетні заходи щодо сприяння зміцненню національної єдності та консолідації українського суспільства, підтримки ініціатив громадянськості у цій сфері», Постанови Верховної Ради «Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді», у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р., Проекті Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020 року, Концепції українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в умовах сучасних модернізаційних змін; Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 рр.

У зарубіжних програмах та документах ЮНЕСКО основна увага акцентується переважно на культурних здобутках (Конвенція ЮНЕСКО про значення культурної спадщини для суспільства (2005), Конвенція ЮНЕСКО про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження (2010), де пріоритетними є проблеми ідентифікації та національно-культурної ідентичності молоді у європейських країнах, вивченню культурного ресурсу та міжкультурного діалогу). Широку підтримку на теренах ЄС, здобула Програма

культурної освіти, розроблена National Advisory Committee on Creative and Cultural Education (NACCCE) in England (2013), в якій основна увага приділяється вивченню традиційної і сучасної культури країни у взаємозв'язках та різних проявах. Важливими чинниками, які впливають на процес формування національно-культурної ідентичності зростаючої особистості є з одного боку глобалізаційні процеси, а з іншого – рухи за збереження своєї автентичності; відірваність значної частини населення від національного ґрунту та зорієнтованість виключно на радянські чи західні цінності та зразки поведінки, системна криза українського суспільства, невизначеність національної ідеї, відсутність реформ і позитивних зрушень. Серед негативних чинників у вихованні національно-культурної ідентичності здобувачів освіти варто визначити інформаційну війну та військову агресію РФ по відношенню до України, де особливий акцент був зроблений на:

- ⇒ зросійщення населення, відлученому від української мови;
- ⇒ перекручування історичних фактів, заперечення автентичності української мови та культури та самого існування нації;
- ⇒ боротьбу за утвердження російської мови як другої державної та витіснення української мови з Медіа-ринку;
- ⇒ використання політтехнологій та передвиборчих компаній з метою розмежування регіонів України, зіткнення інтересів на основі різниці та поглиблення суперечностей;
- ⇒ ностальгію за радянським минулим.

Усі зазначені чинники, спрямовані на нівелювання національних цінностей, виключення молоді з національно-культурного контексту, формування меншовартісної свідомості та самосвідомості по відношенню до інших культур, які борються за панівне становище на теренах України.

Формування національно-культурної ідентичності має опиратися на:

- ✓ історичну правду;
- ✓ історичну пам'ять;
- ✓ національні ідеали;
- ✓ національну гідність;
- ✓ національну самосвідомість;
- ✓ патріотизм;
- ✓ творення нових смислів.

Водночас стан виховної роботи у закладі загальної середньої освіти, зокрема щодо формування національно-культурної ідентичності, засвідчує його відставання від запитів сучасного суспільства. Зберігається традиційний і дещо застарілий підхід до діагностування й формування національно-культурної ідентичності в учнів.

2. Виклики формування національно-культурної ідентичності та фактори духовної безпеки української нації

Шлях до свободи і незалежності України лежить через виховання підростаючого покоління на *основі цінностей україноцентризму та європоцентризму, на основі історичної правди і національної гідності*. «Для народу, який не пропонує Світу національного доробку, а прагне бути лише реципієнтом чужих цінностей і надбань, у ХХІ столітті уготована єдина дорога – бути розчиненим і упокореним. Тому висока і благородна місія національної культури і освіти – оберігати й утверджувати Ідентичність Української Нації як фундаментальну цінність буття...» [13, с.8].

Однак сьогодні можна відмітити виклики, які стоять перед сучасним вихованням і торкаються формування національно-культурної ідентичності і духовної безпеки нації.

Під духовною безпекою нації розумітимемо її гармонійне за формою й високо ціннісне за змістом світосприйняття, за якого кожен її член в залежності від власної специфіки вибудовує індивідуальну траєкторію життя і розвитку, що змінює навколишній світ за законами добра, любові та справедливості. При цьому має бути відсутнє маніпулювання свідомістю особистості, нав'язування утилітарних орієнтирів, пріоритетів.

У формуванні духовної безпеки української нації доцільно вичленити два ключових фактори: внутрішній і зовнішній.

Ключовим внутрішнім фактором духовної безпеки нації виступає національна самоідентифікація, яка втілюється у почуттях-цінностях - **«Я-Українець» - «Ми-Українці»**. Сутність цих почуттів-цінностей полягає у дієвій причетності особистості до своєї нації, до роду у широкому розумінні цього слова. *Особистість має прийняти історичну естафету вищих духовних надбань нації, жити і діяти на їх основі та примножувати їх з урахуванням викликів теперішнього часу*. Низький рівень цього фактору пояснюється недостатнім почуттям єдиного національного роду, що спричиняє недостатню консолідацію суспільства, низьку соціоцентрованість членів суспільства, за якої вони свідомо обмежують себе у суспільно значущих домаганнях, цілях, продуктивних способах удосконалення існуючої соціокультурної ситуації; їхню переважаючу Его-орієнтованість з відповідними утилітарними цінностями, перебільшення ролі міжрегіональної самобутності.

У цьому сенсі означений фактор є системотвірним, і виховні зусилля повинні бути у першу чергу спрямовані на його оптимізацію.

А **серед зовнішніх факторів духовної безпеки** на увагу заслуговують наступні:

1) *Ідеологічний фактор*, який ставить за мету забезпечити громадян України, зокрема молодь від впливу ідеології інших держав, зацікавлених у формуванні своїх прихильників та розхитуванні з середини політичної ситуації

в Україні. У цьому зв'язку важливою вбачається своєчасне забезпечення їхніх ключових цінностей: здоров'я, сім'ї, кар'єрного зростання, матеріального достатку, індивідуально і суспільно значущої самореалізації. На сьогодні є потреба у тому, щоб повернути українській ідеології її власні зміст, потенціал, історію, пантеон героїв і визначних діячів, переосмислити існуючий досвід і визначити новітні завдання подальшого розвитку нації, держави, суспільства. Водночас слід зважати на те, що національна ідеологія формується разом із нацією, її духовним розвитком і становленням, що потребує уваги до виховного аспекту.

2) *Ціннісна убезпеченість* є важливою складовою духовної безпеки, оскільки від цього чинника значною мірою залежить цілісність українського суспільства. Конфлікт цінностей тоталітарного та демократичного спрямування спостерігається не лише на рівні різних поколінь, а й різних регіонів, що є причиною активного просування РФ політичних сил, лояльних до окупантів. Доведено, що духовні цінності виступають ознаками розвиненості будь-якої нації, без яких вона взагалі не може існувати. Нація, в якій нівелюються духовні цінності, приречена на втрату державності, і це лише справа часу. Тому за теперішніх умов важливою є активізація зусиль з підвищення духовного рівня української молоді, формування у неї стійкої системи глибоких морально-духовних цінностей, оскільки саме вони складають основу мотиваційної сфери як особистості, так і суспільства в цілому. Те, чим керується окрема особистість у своїй поведінці, діях, добре висвітлює її глибинну сутність. Якщо особистість чи суспільство сповідує високі гуманістичні цінності, то цілі і засоби її досягнення також будуть досить високими і гуманними. Тільки таким чином ми можемо досягнути поступового економічного, політичного й духовного піднесення нашої країни, оскільки ці сфери досить тісно переплетені і взаємозв'язані.

3) *Релігійний фактор* на сьогодні є потужним засобом впливу на українську молодь, яка перебуває у пошуку абсолютних цінностей. На цьому тлі Церква Московського патріархату, виконуючи замовлення Кремля, через проповіді та Боже Слово пропагує цінності «руського мира», стимулює сепаратистські настрої зневагу до української культури. Спостерігається втрата єдності у православ'ї та прагнення України створити свою визнану помісну Церкву. Ці процеси породжують з боку МП посилення тиску на населення України, апелюючи до різних історичних, національно-культурних і політичних реалій. Відмінності у геополітичних орієнтаціях та інтересах церковників свідчить про їхню не стільки церковну, скільки політичну боротьбу за українську молодь.

4) *Фактор історичної упередженості* в зарубіжних і українських мас-медіа завдає удару по духовній безпеці української молоді, оскільки переконує їх у меншовартісності і вторинності української нації, її несамотійності,

залежності від інших сильніших держав, які вирішують її долю. Тому на сьогодні важливим бачиться об'єктивне висвітлення історії України та її популяризація, увага до української мови, яка досі не має державної підтримки. Водночас така міфотворчість спостерігається і в Україні, що можна пояснити бажанням відмовитися від застарілих ідеологічних концепцій на користь нових, які більше відповідають історичним реаліям. Однак, на сьогодні надзвичайно важливо дотримуватися історичної правди. Всі спроби прикрасити історію свого народу, навіть з найкращих патріотичних міркувань, як показує світовий досвід, мають зворотний ефект. Врешті-решт історична неправда стає очевидною, що болісно б'є по престижу країни.

5) *Фактор маніпулювання свідомістю* активно здійснюється через засоби масової інформації, різного роду інформаційні ресурси, які є потужним засобом впливу на молодь та використовуються різними країнами з метою впливу на неї, роздмухування сепаратистських настроїв, презирливого ставлення до своєї Батьківщини, її культурних здобутків. Ведення інформаційної війни Росією показало невміння протистояти російській агресії на інформаційному рівні, певну перевагу російськомовних ЗМІ в Україні, використання неправдивої чи напівправдивої інформації з метою домінування та пропагування ідей «руського мира». Масована підміна національних архетипів масовою культурою є причиною відсутності стійких моральних цінностей, зорієнтованістю на ціннісно-примітивну субкультуру, збіднення власного духовного світу.

6) *Фактор естетико-ціннісної спрямованості* є також складовою духовної безпеки, оскільки різного роду естетичні викривлення та орієнтація щодо споживання масової культури є причиною втрати національної своєрідності, втрати цінності життя у цілому. З огляду на те, що цей фактор є практичне втілення в культурному житті окремої людини, яка так чи інакше потребує духовного джерела, роль естетичного аспекту духовної безпеки у сучасних умовах зростає.

3. Особливості формування національно-культурної ідентичності здобувачів світи у сучасних умовах

Проблема національно-культурної ідентичності висвітлена у наукових джерелах, зокрема, у концепціях С. Гантінгтона, Е. Гелнера, А. Етціоні, Е. Сміта, Ю. Хамбермаса, К. Хюбнера проблема національно-культурної ідентичності розглядається у межах неklasичної раціональності та зводиться до усвідомлення народом себе спільнотою, відмінною від інших, визначення «феномену національності», «національного почуття». З точки зору І. Дубова, В. Ільїна, національно-культурні ідентичність найбільш інтенсивно формується в умовах глобалізації, державотворення. Представники української діаспори Канади та США Н. Іриней, О. Кульчицький, Б. Цимбалістий, М. Шлемкевич, С. Ярмусь розглядали національно-культурну ідентичність з точки зору її збереження в

іншокультурному середовищі.

До питання формування національно-культурної ідентичності зверталися філософи, психологи, педагоги. Внесок у філософське обґрунтування сутності національно-культурної ідентичності зроблено В. Андрущенком, В. Антоновичем, М. Драгомановим, В. Кременем, В. Малаховим, І. Огієнком, Г. Сковородою,

У психологічному дискурсі висвітлювалися різні сторони формування національно-культурної ідентичності, серед яких: проблеми патріотичного виховання, особистісної і національної ідентифікації (І. Бех), національної самосвідомості (М. Боришевський), етносоціальних уявлень (О. Васильченко), етнічної самосвідомості (Г.Ставицький), конструювання ідентичності засобами рефлексії (Н. Висоцька), ідеї культурно-гуманістичної психології (О.Росинський), вчинкового осередку різних історико-культурних епох (В. Роменець).

У педагогіці окремі аспекти формування національно-культурної ідентичності досліджували Г. Ващенко, О. Вишневський, О. Губко, О. Захаренко, В. Євтух, Б. Ступарик. Авторське бачення особливостей формування національно-культурної ідентичності представлено у дисертаційних дослідженнях С. Веселовського, І. Вільчинської, Г. Лозко, М. Обушного, Т. Потапчук.

Національно-культурна ідентичність зростаючої особистості виявляється у суб'єктивному переживанні належності до українського народу, нації, свідоме прийняття його моральних цінностей, що характеризується ототожненням і формуванням відповідної національної Я-концепції, що виявляється у власній самоповазі, національній гідності, умінні користуватись правами і свободами, справедливості, відповідальності, любові до України та бажанні пов'язати свою долю з долею України.

Формування національно-культурної ідентичності зростаючої особистості проходить декілька етапів.

На *першому етапі* відбувається ідентифікація, в основі якої розмежування «ми – вони».

На *другому етапі* формуються уявлення про відмінні якості своєї національної культури та усвідомлюються її основні характеристики.

Третій етап формування національно-культурної ідентичності з формуванням національної свідомості та самосвідомості, національної гідності та повагою до інших етносів і культур, готовністю до діалогічної взаємодії.

Національно-культурна ідентичність є основою націєтворення і суспільного життя будь-якої держави.

Для здобувачів освіти пріоритетним є самовизначення, де національно-

культурна ідентичність опирається на «коріння» родини, країни, народу та зв'язок з історичним минулим, знанням міфів, легенд, святинь, використанням української мови, поваги до українських символів.

Формування національно-культурної ідентичності ґрунтується на **національному світогляді, національній культурі, мові, національній ідеї.**

Національна культура – є унікальною і самобутньою, що ґрунтується на народній українській культурі. Творцем української національної культури є український народ, який створив її упродовж багатьох століть, що знайшло відображення у моральних цінностях, святинях, національній символіці, у традиціях, звичаях, обрядах, ритуалах, духовних почуттях (національні, моральні, естетичні, релігійні, громадянські, патріотичні), втілених у народному фольклорі. На розвитку національної культури негативно позначились війни, тривалі заборони, репресії, негативна міфологізація образу українця, переписування історії та применшення ролі українців у житті тих країн чи імперій, до складу яких вони входили у різний час. Усе це стало причиною широких еміграційних процесів, за яких українці були змушені залишати свою землю і шукати долі в інших країнах та збагачувати інші культури світу. Постійні військові конфлікти та боротьба за свою землю проти різних поневолювачів змусили українців найвище цінувати свободу та незалежність, які залишаються найважливішими моральними і духовними цінностями і водночас характеризують українців.

Національний світогляд є основою осмислення особистістю свого місця і ролі у житті соціуму, країни, її відповідальності за власні вчинки, моральний вибір, спрямування власної діяльності. У сучасних умовах світоглядні уявлення і переконання української молоді формуються у контексті драматичних реалій, переоцінки історичного минулого, розвінчування міфів, утвердження демократизму, полікультуралізму, поваги до розмаїття думок, поглядів на різні аспекти суспільного життя.

Національний світогляд як форма моральної самосвідомості людини виступає способом інтерпретації буття, а також формою його духовного осмислення, засвоєння та розуміння, що відображається у знаннях, уявленнях людини про світ, особисте та суспільне життя.

Національний світогляд відображає національний інтелект, а його основою виступають моральні цінності, які склалися упродовж багатьох віків та перевірені часом і плином історії.

Структуру світогляду визначають:

- *досвід* (індивідуальний, сімейний, груповий, національний, класовий, суспільний, загальнолюдський), на основі якого формується світовідчуття – основа світогляду;

- *знання* (досвідні, емпіричні та теоретичні), на основі яких формується світорозуміння;
- *мета*, яка усвідомлюється через універсальні форми діяльності, такі як: потреба – інтерес – мета – засоби – результати – наслідки. На її основі формується світоспоглядання;
- *цінності* (любов, свобода, справедливість, гідність, відповідальність тощо), на основі яких формуються переконання, ідеали людини та складається її світосприйняття;
- *принципи* (монізм, плюралізм, скептицизм, догматизм), на основі яких складаються основні способи світобачення.

Інтерактивний характер світогляду передбачає його структурну складність, та дозволяє виділити такі рівні світогляду: індивідуальний, груповий (професійний, національний, класовий), загальнолюдський. За ступенем історичного розвитку – античний, середньовічний, ренесансний, новочасний і т. ін.

Щоб не блукати у лабіринтах невизначеності цінностей, власної ідентичності, власного призначення і правильно зорієнтуватись у житті, збагнути свою роль у житті і суспільстві, потрібен духовний стрижень, яким є національний світогляд. **Національний світогляд** як ставлення до світу характеризують *світовідчуття* (емоційно-чуттєве осягнення світу, переживання і оцінка явищ і світу загалом), *світосприйняття*, як образ світу (просторово-часові уявлення про світ, що виявляється у ставленні до себе, людей, світу: позитивне, нейтральне, негативне), *світорозуміння* (міфічне, релігійне, філософське).

Національна ідея – це утвердження української незалежної соборної самостійної національної держави, в основі якої українські національні цінності, українська культура і мова як державна, що використовуються в усіх сферах суспільного життя і на всій території України (10 ст. Конституції України і її тлумачення Конституційним Судом України). Національна ідея передбачає розвиток національних меншин та етносів, що проживають на теренах України, є її громадянами і беруть активну участь у розбудові України, її захисту від зовнішнього ворога, визнають і поважають закони України, розуміють спільні перспективи усіх громадян і несуть спільну відповідальність за розвиток і становлення правової демократичної держави.

У своєму розумінні національної ідеї ми опиралися на положення І. Беха та К. Чорної стосовно того, що **українська національна ідея** має:

- відповідати інтересам і людини, і суспільства, і держави як єдиної політичної нації;
- об'єднувати, а не протиставляти представників різних регіонів, весь

багатоетнічний український народ;

- враховувати менталітет, світогляд народу;
- мобілізувати її прихильників і противників на здобутки сучасні і майбутні;
- бути зрозумілою і малому, і старому;
- сприйматись владою, адже саме вона популяризуватиме ідею;
- не відлякувати сусідів, бути конструктивним інструментом у міжнародних відносинах;
- бути реальною і перспективною.

При цьому учені особливу увагу приділяли тій об'єктивній реальності, що національна ідея має об'єднати в єдину націю як цілісну одиницю світового співтовариства. Найбільш оптимальним вони визначали імператив *«Шляхом злагоди до процвітання»* як близький й зрозумілий всьому народові, що може сформувати свідомість, дух нації, який стане рушійною силою розбудови правової демократичної держави.

Однак, на сьогодні перспективними є подолання корупції, захист кордонів України від агресора, повернення окупованих РФ територій та встановлення миру. Громадяни України хочуть бачити свою країну європейською, незалежною, правовою, сильною, де найвище цінується людина, її потреби та інтереси. Людям важливо відчувати перспективи, які відкриватимуться для громадян України після війни. Національна ідея має розгортатись не лише на минулому України, а й бути спрямованою на майбутнє. Боротьба, яку веде Україна за своє існування є тривалою і надзвичайно важливою для збереження нації, територіальної цілісності, здобуття свого місця у світі тощо. Водночас подолання труднощів загартувало і консолідувало громадян у їх протистоянні олігархократії в Україні, розкраданню її природних багатств, а тому на сьогодні актуальними залишаються рівні права і свободи для всіх громадян України. З точки зору боротьби українців за власну незалежність, та прагнення мати свою державу, боронити її від загарбників, нести відповідальність за її майбутнє дієвою залишається національна ідея «Україна – наша земля», яка поєднує минуле і сучасне, традиції і визвольні змагання».

Українська мова є духовним багатством українського народу та фундаментом національно-культурної ідентичності особистості. Без мови немає нації, народу, держави. Доки існує мова, доти існує народ. Без знання мови не можна говорити про національну свідомість чи розвиток національної культури. Втрата мови веде, до втрати найважливішого чинника виховання національно-культурної ідентичності. На сьогодні в Україні діє Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», покликаний забезпечити гідний статус в української мови у суспільстві. На ролі української

мови у формуванні національно-культурної ідентичності зростаючої особистості наголошував І. Огієнко, який вважав її найціннішим ґрунтом для духовного виховання сильного характеру. «Пильнуйте ж виховувати такі потрібні для нації сильні характери, виховуючи дітей тільки рідною мовою. Особа, що не зросла на рідній мові, загублена для нації, бо ціле життя буде безбатченком, і справи рідної нації їй будуть чужі» [9, с. 26].

У свій час І. Огієнко працював над створенням гуртків рідної мови, добре відомими є **10 заповідей цих гуртків:**

Мова – то серце народу: гине мова – гине народ.

Хто цурається рідної мови, той у саме серце ранить народ.

Літературна мова – то головний двигун культури народу.

Уживання в літературі говіркових мов сильно шкодить культурному об'єднанню нації.

1. Народ, що не створив собі соборної літературної мови, не може зватися нацією.
2. Для одного народу мусить бути одна літературна мова.
3. Головний обов'язок кожного свідомого громадянина – працювати для збільшення культури своєї літературної мови.
4. Стан літературної мови – ступінь розвитку народу.
5. Як про зрілість окремої особи, так і про зрілість цілого народу, судять найперше з культури його літературної мови.
6. Кожний свідомий громадянин має дбати, щоб навіть у найменшій оселі працював «Гурток плекання рідної мови».

Педагогічні ідеї І. Огієнка залишаються вагомими і важливими для формування національно-культурної ідентичності в сучасних умовах.

Таким чином, сучасне виховання має здійснюватися у контексті національної культури, яка є унікальною, неповторною, зі своєю ментальністю та ґрунтуватися на моральних цінностях, вироблених українським народом упродовж століть. У вихованні мають гармонійно поєднуватись інтереси *особистості* (створення Я-концепції, національно-культурної ідентичності, збереження своєї індивідуальності, прагнення самореалізації); *суспільства* (саморозвиток особистості здійснювався на моральній основі, а виховання сприяло репродукції культурних, соціалізованих людей); *держави, нації* (усі діти мають усвідомлювати себе українцями, стати компетентними громадянами-патріотами, гуманістами, здатними забезпечити країні гідне місце в цивілізованому світі).

4. Базові моральні цінності національно-культурної ідентичності

В якості базових моральних цінностей, що характеризують національно-культурну ідентичність особистості, рівень її вихованості, нами були визначені

– СВОБОДА, ЛЮБОВ, ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ, ГІДНІСТЬ, СПРАВЕДЛИВІСТЬ.

Свобода є найважливішою моральною цінністю у житті як особистості, так і нації, без якої ставиться під сумнів саме існування. Особистість позбавлена свободи не має цілей і не бачить перспектив свого подальшого існування. Втрата свободи перетворює людину на засіб або спонукатиме до боротьби за свободу, навіть якщо її ціною буде життя. Нація без свободи також позбавлена можливості розвиватися, розчиняється в інших народах, поступово, втрачаючи мову, культуру, власну самоцінність.

Негативним чинником для свободи, на думку Е. Фромма, є авторитарне суспільство, яке намагається контролювати людину, змушуючи її зректися свободи, самостійності, скоритися сильній владі, водночас стає причиною деформацій у духовній сфері, викривлення потреб, деперсоналізації, відчуженості чи матеріальної зацікавленості у стосунках з іншими людьми.

Відповідальність і свобода нерозривні та виступають передумовою творчості людини, тоді як дисципліна, з погляду філософа, визначається певним видом рабства. Людина, що не творить позбавлена смислу життя. Завдяки свободі людина може творити і перетворювати дійсність через мистецтво, поезію, наукові відкриття з тим, щоб творити саму себе (власну свідомість, набуття істини).

На думку В. Кременя, навіть, у людини, яка не визнає свободи, у глибинах душі жевріє туга за свободою. «Свобода, як і будь-яка інша цінність, необхідна людині доти, поки вона не втратила своїх людських якостей. Йдеться про цінність будь-якої людини» [7, с.89]. Таким чином, вчений підкреслює гуманістичну природу свободи як смисложиттєвої цінності.

Свобода є духовним стрижнем особистості і умовою її самодостатності, що спонукає підрастаюче покоління боротися за свою автономію, розширення прав і сфери діяльності. Усвідомлюючи себе суб'єктом життя, вони прагнуть до самостійності та ініціативності. Важливо аби свобода дітей була спрямована на розширення своїх можливостей, відповідальності, здатність приймати рішення, а не на задоволення непомірних або імпульсивних бажань і потреб, що може призвести до свавілля. Свобода зростаючої особистості обумовлена рівнем їхньої моральної самосвідомості. Осягаючи свободу у процесі свого життя, школярі прагнуть самореалізації та самоствердження у тій діяльності, яка їм найбільше подобається. У стінах школи діти здобувають важливий досвід свободи вибору, шкільного самоврядування, що не може існувати без відповідальності.

Любов виступає основою національно-культурної ідентичності, стрижнем людського життя, критерієм затребуваності, визначаючи його сутність і сенс. Надзвичайної ваги любов набуває у кризові періоди життя

особистості, визначаючи її життєвий вибір: самотворення чи саморуйнування. У підлітковому віці любов є життєвим пріоритетом, що визначає ідеали, цілі і духовні шукання дітей цього віку.

Український психолог В. Рибалка наголошує на необхідності виховання любові особливо у наш час, коли спостерігається вихолощення, знецінення цього почуття в суспільстві, де утверджуються маргінальні цінності, а любов перетворюється на товар. З огляду на такі негативні явища, педагоги мають утверджувати у вихованцях таке почуття як животворної сили людства, як любов.

На основі аналізу та узагальнення філософських, психологічних та педагогічних джерел **ми виділяємо:**

❖ *любов до себе*, яка спрямована на збереження власного життя і ствердження власної індивідуальності, здатності протистояти маніпулюванням чи прагненням якимось чином використовувати себе. Також любов до себе виявляється у піклуванні про себе і вмінні працювати над собою; у відповідальності за свої вчинки; у повазі до себе; саморозумінні; об'єктивній оцінці власних можливостей, здібностей і перспектив. Честь і гідність також є важливими складовими любові до себе. Любов до себе та егоїзм – несумісні, оскільки егоїст не цінує і не поважає себе, а, як правило, руйнує власне життя. Людина, яка любить себе, не руйнуватиме себе шкідливими звичками, не виявлятиме агресії, не вдаватиметься до суїциду;

❖ *любов до батьків (до дітей)*. Любов до дітей виступає умовою повноцінного виховання, розвитку і саморозвитку дитини в сім'ї, внутрішньою духовною потребою незалежно від її віку, що має поєднуватися з розумною вимогливістю до неї. Синівська і дочірня любов базується на родинних почуттях і є відповіддю на тепле і дбайливе ставлення до дітей, піклування, виховання. Любов дітей до батьків визначає значущість батьківського авторитету, впливу особистого прикладу батьків на життєдіяльність підростаючого покоління;

❖ *гендерну любов*, яка являє собою складний комплекс людських переживань, стосунків, що формуються внаслідок притаманних людині потреб, облагороджених гуманістичною етикою та моральною культурою. Формами особистісних взаємин є кохання, шлюб, дружба, товариськість і приятельські стосунки. Любов утверджує унікальність і неповторність обранця, прийняття його таким як він є;

❖ *любов до Батьківщини, народу*, що є важливою складовою світогляду і виявляються у патріотизмі, сформованості національної гідності, національно-культурної ідентичності, прив'язаності до своєї малої і великої

Вітчизни.

Дитина потребує батьківської любові як необхідної умови її зростання, психічного комфорту, затребуваності і значущості. У тих випадках, коли в сім'ї є двоє і більше дітей, батьки намагаються прищепити змалку братерську чи сестринську любов. У підлітковому віці зростає інтерес до протилежної статі, а з ним і до гендерної любові. Відсутність любові чи втрата її є важким випробуванням для людини, що може мати негативні наслідки, як то: спроби суїциду, відмова від подальших планів, нехтування власною безпекою та благополуччям.

Справедливість наряду з гідністю, свободою є найбільш значущою моральною цінністю національно-культурної ідентифікації особистості, що виступає основною умовою і базовим принципом побудови суспільства, людських стосунків. Справедливість, яка бере свій початок у спільній діяльності та взаємодії людей, базується на моралі того чи іншого суспільства, ставленні до людини, визнанні її прав і потреб. Уявлення про справедливість є результатом розвитку суспільства та його демократизації, осмислення людиною власного буття і свого місця в ньому, здатності порівнювати минуле і теперішнє, співвідносити потреби, інтереси і прагнення, відстоювати свої права.

Уявлення про справедливість реалізуються через функції: пізнання (оцінка), регуляції (емоційний стан, поведінка), самоствавлення (самооцінка і самоефективність).

За М. Тофтулом **справедливістю** є *«порядок співжиття людей, який відповідає гуманістичним уявленням про природу і сутність людини та її невід'ємні права, про гармонійне узгодження потреб та інтересів особистості, суспільства й людства»* [14, с. 53], що визначає відповідність між роллю індивіда у житті суспільства і його становищем, правами і обов'язками, діяльністю і винагородою, заслугами та визнанням, злочином і покаранням. На думку вченого, «проблема справедливості в її моральному сенсі виникає тоді, коли індивід замислюється, чи повинен він дотримуватися вимог моралі в умовах, коли інші люди часто нехтують ними, і наскільки це справедливо» [14, с. 53]. У цьому сенсі справедливість протистоїть свавіллю, моральній кривді, зазіханням на духовні та моральні цінності. Філософ звертає увагу на той факт, що в умовах свавільного використання заохочення і покарання, справедливість не має місця. Несправедливістю є також і зрада.

Переживання справедливості носить індивідуальний, груповий і суспільний характер, що зумовлюється гостротою конфлікту між «справедливо-для-мене» та «справедливо-для-всіх».

Гідність людини є смисложиттєвою цінністю, оскільки кожна людина є повноправним членом суспільства, бере активну участь у розбудові країни,

користується всіма правами і свободами, а отже має право на захист і визнання своєї гідності, що знайшло відображення у міжнародному та українському законодавстві. Так, у Конституції України від 1996 року зазначено:

- «Стаття 28. Кожен має право на повагу його гідності»;
- «Стаття 29. Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканість» [6, с.12].

Гідність – ставлення людини до самої себе як особистості, що гідна беззаперечної поваги. Почуття гідності є важливою моральною якістю, за якої людина чинить так, як належить її сутності і призначенню, як повинна чинити саме людина. Людина, яка володіє такою важливою моральною якістю усвідомлює власну цінність для інших людей, для суспільства, незалежно від соціального статусу, багатства, професії, національності. Почуття власної гідності і повага до себе – це те, що найбільше підносить людину, сприяє самореалізації, творчому самовиявленню. Це потреба позитивної самооцінки своїх вчинків, осмислена гордість за себе. Але людина має поважати не тільки свою гідність, але й гідність інших людей. Гідна людина веде себе гідно – не принижується сама і не принижує інших. Гідна людина чинить гуманно і справедливо, навіть, якщо ніхто цього не бачить і не може оцінити. Ніколи не зробить комусь боляче, не стане брехати, інтригувати проти інших, не бажаючи зраджувати людське у собі. Також почуття власної гідності нерозривно пов'язане з усвідомленням своїх прав і обов'язків нарівні сім'ї, суспільства, громадянською позицією.

Гідність є результатом виховання сім'ї і школи і включає правовий аспект (**Я-людина**), корпоративний (**Я – учень, учениця**), сімейний (**Я – нащадок і продовження славного роду**), гуманістичний (**Я – гуманіст/гуманістка**), національний, етнічний (**Я – українець/українка**), суспільний (**Я – творець себе і держави**), планетарний (**Я – представник/представниця людства**).

Наступною цінністю є **відповідальність**. Суть відповідальності полягає не лише в завданні, яке людина має виконати, не у вчинку, якого вимагають від неї певні обставини чи суспільні норми, а насамперед у тих діях, які вона могла б здійснити.

Відповідальність є усвідомленою свободою конкретної особистості у прийнятті моральних рішень, виборі цілей та адекватних засобів їх досягнення. Відповідальність ні в якому випадку не суперечить особистій свободі, вона є логічним її виявом, детермінантою діяльності та поведінки, що визначає життєдіяльність та поведінку особистості, її життя у соціумі.

На засадах проаналізованих та узагальнених теоретичних праць широкого загалу вчених різних наукових галузей, М. Савчиним було виділено чотири

основні сфери прояву відповідальної поведінки особистості: 1) у системі «Я-інші»; 2) життєвиявлення та самоствердження «Я» (праця, пізнання, матеріальне життя); 3) інші особи і групи (діти, родичі, сім'я інші); 4) функціонування, становлення і саморозвиток «Я» [10].

Відповідальність відображає не лише ставлення до інших, а й до себе і характеризує самовідповідальність. Зв'язок та взаємозалежність відповідальності та самовідповідальності розкривається у працях І. Беха, В. Сухомлинського.

Педагог-гуманіст В. Сухомлинський розглядав відповідальність у контексті «піклування людини про людину» [12, с. 412], як здатність особистості самотійно формулювати обов'язки, виконувати їх. З цього приводу він писав, що «... серцевиною людини, її стовповим коренем, від якого все залежить і все починається, є обов'язок, усвідомлення і переживання людською особою свого обов'язку перед Вітчизною, перед пам'яттю і моральними цінностями народу, перед іншою людиною – її долею, радощами, щастям, життям, народженням і смертю. Обов'язок – це моральна основа, моральна серцевина, від якої залежить те, чого ми чекаємо від вихованця, – готовність і вміння робити добро людям».

«Гуманістична етика виходить з того, що кожна людина несе відповідальність за свої вчинки. Ідеальні відносини між людьми ґрунтуються на взаємному визнанні того, що кожна людина – творець свого власного життя. Кожний цінить суб'єктивний світ іншого і свій. Такі емоції, як біль, конфлікт, провина та інші становлять внутрішній досвід людини і тому так само мають сприйматися доброзичливо. Кожна людина живе лише зараз «тут – і – тепер», і саме вона суттєва для буття»[2, с. 42].

За В.Тернопільською, у вихованні відповідальності слід зважати на структурні компоненти цієї якості. Зокрема, когнітивний компонент передбачає розуміння особистістю самого предмету відповідальності, розширення і поглиблення знань про норми і правила відповідальної поведінки, зобов'язання на рівні соціуму груп, а також індивідуальної необхідності. Також когнітивний компонент містить спеціальні знання про шляхи реалізації відповідальності взагалі та про способи спілкування і взаємодії з іншими людьми.

Тоді як практичний компонент у структурі відповідальності репрезентує свідомо регульовану поведінку на основі особистісно значущих норм, правил, дисципліни, вміння організовувати свою діяльність, працювати. Він також визначає уміння брати відповідальність на себе: виявляти ініціативу та творчість, приймати обґрунтовані адекватні рішення у складних ситуаціях, відповідати за результати власної діяльності, доводити розпочату справу до логічного

завершення і досягати при цьому високої результативності та якості роботи.

Відтак, цілком справедливо В. Тернопільська визначає **відповідальність** як *«усвідомлення того, що ви завжди перебуваєте у стані готовності нести відповідальність перед собою за те, як ви сприймаєте життєві ситуації, що думаєте і відчуваєте, як реагуєте на обставини і на наслідки своїх дій»* [13, с. 93–94].

Виховання національно-культурної ідентичності, що опирається на моральні цінності сприятиме формуванню національного духу у підростаючого покоління, упровадженню націокультурної парадигми виховання і освіти, доланню національного нігілізму, зміцненню позиції української мови в Україні, формуванню шанобливого ставлення до національних символів, формуванню національної свідомості і самосвідомості.

Метою формування національно-культурної ідентичності є становлення громадянина-патріота України, який усвідомлює свою приналежність до українського народу, причетність до долі країни, її ролі у світовому співтоваристві, а також є носієм української культури, мови, береже історичну пам'ять, цінує культуру, традиції, готовий боронити, розбудовувати Україну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, державу.

Водночас, формування національно-культурної ідентичності передбачає становлення таких важливих якостей як ціннісне ставлення до Батьківщини і її культури, справедливість, національну гідність, повагу і любов до своїх батьків, родини.

Основними **принципами формування** національно-культурної ідентичності підростаючого покоління є:

- *гуманістичний принцип*, що полягає у визнанні людини найвищою цінністю, розумінні дитини, доброзичливому ставленні до неї, довірі, прийнятті дитини такою, якою вона є, зміні її поведінки через позитив;
- *індивідуальний принцип* утверджує унікальність і неповторність внутрішнього світу кожної дитини, визначає її Я-концепцію, інтереси, потреби у житті;
- *принцип неперервності* характеризує процес виховання як такий, що триває протягом усього життя людини;
- *принцип цілісності* консолідує зусилля усіх суб'єктів виховання в одну систему;
- *принцип наступності*, що забезпечує передачу із покоління в покоління досвіду засвоєння національних цінностей, які є базисом виховання і розвитку дитячої особистості;

- *принцип культуровідповідності*, за яким формування національно-культурної ідентичності здійснюється відповідно до культурних умов України;
- *принцип природовідповідності*, тобто формування національно-культурної ідентичності у дітей з урахуванням їх індивідуальних особливостей, темпераменту, якостей, нахилів, здібностей, вікових особливостей, природних умов, соціального оточення, народних традицій тощо;
- *принцип педагогічної компетентності*, що полягає у доцільному використанні педагогічних форм, методів, доборів змісту, педагогічній тактовності у процесі формування національно-культурної ідентичності;
- *принцип стимулювання* визначається вірою у сили і здібності дитини, її здатність досягти високих результатів, заохоченням до самоорганізації, самовиховання і самовдосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Ідентифікація у вихованні та розвитку особистості. *Педагогіка і психологія*. 2013. № 4 (81). С. 42–49.
2. Білозерська С. І. Психологічні умови розвитку моральної свідомості молодшого школяра : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Івано-Франківськ, 2004. 20 с.
3. Гелнер Е. Нації та націоналізм. Національна ідентичність: Хрестоматія / Т. Воропай (упоряд.). Харків: Крок, 2002. 316 с.
4. Журба К. О. Справедливість у смисложиттєвому вимірі особистості. *Нова педагогічна думка*: науково-методичний журнал. 2015. № 2 (82). С.136-140.
5. Ковальов Д. Повстання ідентичності. Дніпро: ВКК Баланс-Клуб, 2016. 304 с.
6. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії ВР 28 червня 1996 року. Київ: Юрінком, 1996. 80 с.
7. Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. Київ : Т-во «Знання» України, 2010. 520 с.
8. Нагорна Л.П. Ідентичність національна. Енциклопедія історії України : у 10 т. ; Київ. : Наук. думка, 2005. Т. 3 : С. 415.
9. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки. Львів: Фенікс, 1995.
10. Савчин М. В. Психологічні основи розвитку відповідальної поведінки особистості : дис. ... доктора психол. наук : 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Київ, 1997. 410 с.
11. Сміт Е. Національна ідентичність. Київ : Основи, 1994. 390 с.
12. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти т. Т.2. Київ: Радянська школа, 1976. 670 с.
13. Тернопільська В.І. Соціально-комунікативна культура школяра: шляхи сходження: монографія. Київ : Рута. 2008. 300 с.

МИ НІКОЛИ НЕ БУЛИ, НЕ Є І НЕ БУДЕМО БРАТНІМИ НАРОДАМИ

*Ніколи не буде моя Україна рабою московських катів.
Леонід Даценко*

Два різні світогляди із різною історичною спадщиною

Україна: ментально і географічно ближче до Європи

Географічне розташування

Східна Європа: Україна відноситься до східного субрегіону. Київ, столиця України, розташований західніше від деяких європейських столиць, як, наприклад, Відень.

Кордони з ЄС: Україна має довгий кордон з країнами-членами Європейського Союзу, такими як Польща, Словаччина, Угорщина та Румунія, що сприяє тісним економічним і культурним зв'язкам.

Історичні зв'язки

Київська Русь: історичне коріння України веде до Київської Русі, яка мала сильні культурні та торговельні зв'язки з Європою.

Росія: ментально і географічно ближче до Азії

Географічне розташування

Євразійська країна: більша частина території росії розташована в Азії, і тільки її європейська частина знаходиться в Європі.

Сибір і Далекий Схід: величезні території Сибіру і Далекого Сходу є важливою частиною росії, що визначає її азіатський характер.

Історичні зв'язки

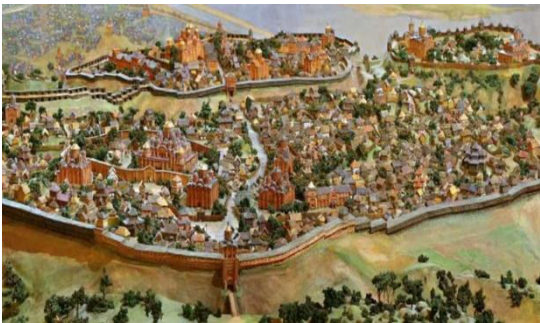
Золота Орда: монгольське завоювання і довготривале панування Золотої Орди залишили значний вплив на політичну культуру Московського князівства.

<u>Річ Посполита:</u> велика частина сучасної України в різні часи входила до складу Речі Посполитої, де розвивалися європейські правові та соціальні традиції. Культурний вплив <u>Європейська освіта:</u> українська еліта традиційно здобувала освіту в європейських університетах, що сприяло поширенню європейських ідей. <u>Європейське мистецтво та література:</u> українська культура зазнала значного впливу європейських мистецьких і літературних течій, таких як бароко, ренесанс та романтизм. Політичні інститути <u>Демократія і самоврядування:</u> Україна має традицію демократичного самоврядування, яка бере початок від козацької республіки. У сучасний період Україна активно прагне інтеграції з Європейським Союзом, приймаючи європейські стандарти демократії і права. <u>Європейське право:</u> Україна приймає і впроваджує європейські правові норми та стандарти, що сприяє її інтеграції в європейське співтовариство.	<u>Східна експансія:</u> історичне розширення Росії на схід, завоювання Сибіру та інтеграція народів Середньої Азії підкреслюють її зв'язки з Азією. Культурний вплив <u>Східні традиції:</u> російська культура ввібрала в себе елементи східних традицій, включаючи азійські елементи в архітектурі, музиці та кухні. <u>Автократія:</u> Східні моделі правління з домінуванням авторитарної влади залишилися важливим аспектом російської політичної культури. Політичні інститути <u>Централізована влада:</u> Росія має традицію сильної централізованої державної влади, що більше характерно для азійських державних систем. <u>Вплив східних моделей управління:</u> історичний вплив Золотої Орди сприяв формуванню політичних інститутів з акцентом на автократію та контроль з боку держави.
--	--

ПОЧНЕМО ЦЕ ДОВОДИТИ!

Українці	Росіяни
Предками українського етносу були хлібороби (трипільці) Хлібороби звикають до сталої присутності в одному місці та дбають про встановлені цінності та традиції. ➤ Життя хлібороба історично характеризується стійкістю і вірою в постійний порядок повагою до сусідів та вмінням спілкуватися та домовлятися. ➤ Умови сталого проживання вимагають удосконаленої системи управління, спрямованої на демократію та підтримку громадського порядку, що сприяє розвитку вільності та відкритості. ➤ Форма правління – республіканська.	Предками російського етносу були кочівники Кочівники завжди в русі і не приділяють значення сталому місту або цінностям, які формуються історично. ➤ Життя кочівника характеризується відсутністю стійких стандартів та відкритістю до змін. ➤ Умови походу вимагають інших форм управління, які можуть бути спрямовані на контроль та встановлення порядку, що призводить до деспотизму та авторитаризму. ➤ Форми правління – монархічна. ➤ Політичний режим – авторитарний, деспотія або тоталітарний, де політичне

➤ Політичний режим– демократичний, де групове прийняття рішень та врахування інтересів кожного учасника є важливим.	панування спрямоване на повний контроль над суспільством і його підкорення.
Історія м. Київ Офіційно прийнятою датою заснування Києва вважається 482 рік. <i>Київ 14 ст.</i> <i>Макет Д.Мазюкевич (1967 – 1973 рр.)</i>	Історія м. Москва Офіційно прийнятою датою заснування Москви вважається 1147 рік. <i>Москва в 14 ст.</i>

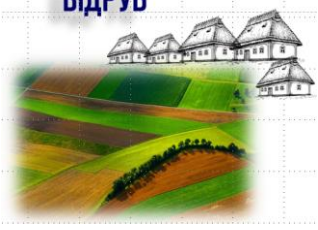

*Наглядні хроніки розвитку Київської Русі та так званої Росії.
На фото відомий інтернет-мем*

Україна – країна демократичних традицій	Росія– країна авторитарних традицій
<i>Після монгольської навали у XIII столітті історичні долі територій сучасних України та Росії остаточно розійшлися</i>	
Українські землі продовжували розвиватися в європейському контексті, де важливими були демократія, самоврядування, європейське право, релігійна	Північно-східні території колишньої Русі стали частиною монгольської Золотої Орди. На політичну культуру Московського князівства суттєво вплинули ординські порядки

терпимість та повага до приватної власності. Ці фактори значно вплинули на політичну культуру мешканців. Більшість із цих характеристик збереглися в козацькій державі – Гетьманщині.	та традиції, що включали возвеличення правителя і повну йому покору, абсолютне домінування держави, відсутність приватної власності на землю та общинні порядки.
Хохол <u>Святослав Хоробрий (964-972)</u> <u>Спойлер: хохол первинно – це ознака гідності, відваги й честі</u> «Хохол» – це українське слово й означає «чуб», «чуприна» і це зачіска. Пращури-воїни з часів Київської Русі на голеній голові залишали довге пасмо волосся чуприну або чуб. Такий звичай мали й запорожці, які називали ті пасма оселедцями. Оселедці були своєрідними відзнаками лицарства, відваги та людяності, і тому мати їх дозволялося далеко не всім на Запорізькій Січі. Недосвідчені вояки, брехуни, боягузи, злодії не мали такої честі. У перекладі з кримсько-татарської «хохол» – син неба.	Кацап <u>Іван Грозний (1547-1584)</u> <u>Спойлер: кацап первинно – це ознака жорстокості та живодерів</u> «Кацап» – це тюркське слово, воно означає «різник», «вбивця», «м'ясник» «живодер», «той, що забиває худобу». Це слово дали росіянам казанські татари, що постраждали від набігу опричників Івана Грозного 1552 році.

В Україні найбільші «авторитети» – це індивідуалісти:	У росії найбільші авторитети – це тирані: <i>Іван Грозний, Сталін, Путін.</i>
--	--

Володимир Мономах, Ліна Костенко, В'ячеслав Чорновіл, Левко Лук'яненко.	
<i>Побут народу – відображення його суті</i>	
українці – індивідуалісти ХУТІР Українці вважають, що їхнє життя в їхніх руках, для них основними цінностями в житті є атрибути успіху, просування, забезпеченості. Це такі міцні, прагматичні, орієнтовані на власний результат особистості.	росіяни – колективісти ВІДРУБ У росіян приватна власність не цінується, бо вона не стільки приватна, скільки державна. Кацапів, ще називають нацією колективістів, цей колективізм сьогодні в найбільшій мірі проявляється в поклонінні і беззастережній вірі правителю.
«Два українці - три гетьмани» Це прислів'я підкреслює внутрішні розбіжності, які виникають між українцями в історичних умовах при виборі лідера. У найменшій групі українців можуть бути різні погляди на людей, та події в державі	«Як велити Василь, так і Москаль огнищів» Це прислів'я вказує на те, що навіть у разі, коли одна людина чи володар встановлює вимоги та накази, інші будуть слідувати їм сліпо та покійно, без власної ініціативи чи пояснень. Це виділяє ідею пасивності та підкорення думкам та рішенням вищої особи.
<i>Індивідуалізм є фактором, який запобігає формуванню в суспільстві диктаторів і вождів (велика кількість особистостей не дозволить сформуватися диктаторові, що стоятиме над ними).</i> Індивідуалізм роз'єднує, через нього не можна дійти загальної, одностайної позиції (існування великої кількості індивідуальних думок та позицій не формують цілого).	<i>Колективізм є мислення та організація суспільства, де головну роль відіграють інтереси групи, а не окремої особи.</i> <i>(велика кількість особистостей дозволить прийти до влади диктаторам, що стоятимуть над ними).</i> Колективізм об'єднує людей за принципом спільності інтересів та спільної відповідальності. <i>(під поняттям колективізму важко об'єднати велику кількість</i>

індивідуальних думок та позицій, що не дозволяє сформувати єдине ціле).

Житло

Хата XIX ст.

Більшість українців, які жили скромно або й геть бідно, намагалися прикрасити свої хати, огородити обійстя акуратними тиночками й зберігати своє подвір'я та хату в чистоті й порядку. Кожна хата мала димар. На свята українці білили хату білим вапном.

Село 2020 рік

Житло

Ізба XIX ст.

Переважну більшість хат росіяни в 19 ст. топили «по-чорному»: печі в них не мали димарів – і весь дим залишався у приміщенні. Підлогу в хатах росіяни встеляли соломною.

Деревня 2020 рік

Весільний обряд

Пісня «Благослови, Мати Божо, нехай весілля почнеться» – початок українського весілля. Головні дійові особи на весіллі – наречений і наречена.

Весільний обряд

Російське весілля починається з пісні «Уж я первый поклон отобью за царя-батюшку, второй отобью за царевну-матушку и третий за царевих милых детушек». У російській традиції основна мета весілля, яка збирає всю громаду, полягає в святкуванні, і молодята часто відходять на другий план.

Ставлення до жінки

Чоловік і жінка в українців історично мали рівні права.

Традиційна українська культура відводила жінкам важливу роль у родинному та сільськогосподарському житті. Жінки активно займалися веденням господарства та вихованням дітей. Вони були ключовими фігурами в управлінні домашніми справами і часто мали значний вплив на економічні рішення в родині. Крім того, жінки брали участь у багатьох народних обрядах та святкуваннях, зберігаючи та передаючи культурні традиції з покоління в покоління.

Ставлення до жінки

Чоловік і жінка в москалів – традиційно чоловік керує жінкою.

У Росії XIX століття жінки мали обмежені права та можливості. Вони переважно залежали від чоловіків — батька, чоловіка або іншого родича чоловічої статі. Для більшості жінок основним життєвим пріоритетом були шлюб і сім'я. Від них очікували, що вони будуть хорошими дружинами і матерями, піклуючись про дім і дітей.

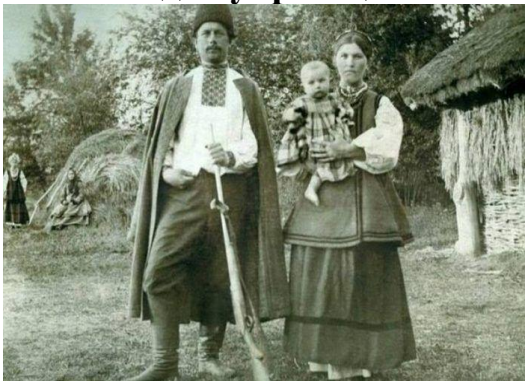

Зовнішність української жінки кінця XIX століття

Зовнішність російської жінки кінця XIX століття

Одяг українців

На світлинах, зроблених в Україні у XIX сторіччі, українці постають охайно вбраними у національний одяг.

Одяг росіян

На світлинах, зроблених в росії у XIX сторіччі, росіяни разюче відрізнялися зовнішнім виглядом від українців. Одягнуті в плетені лапті, нечесані та немиті. Чепуритися не любили.

Україна – європейська країна

Росія – євразійська країна

Європейська частина росії — частина росії, що географічно відноситься до Європи. Її кордоном є Уральські гори

Субрегіони Європи (за геохромою ООН)

У Європі розрізняють чотири субрегіони. Україна – це найбільша за площею країна Європи. На півдні її омивають Чорне та Азовські моря.

Картини художника Іллі Рєпіна

«Запорожці пишуть листа Султану»,

Енергія волелюбних народних сил – козаків

«Бурлаки на Волзі»

Замість худоби в одну лямку впряжені, понурі, покірні

Різні цінності

Ой у лузі червона калина
похилилася.
Чогось наша славна Україна
зажурилася.
А ми тую червону калину підіймемо
А ми нашу славну Україну
Гей, гей, розвеселимо!
А ми тую червону калину підіймемо
А ми нашу славну Україну
Гей, гей, розвеселимо!

Во поле береза стояла,
Во поле кудрявая стояла;
Некому березу заломати,
Некому кудряву заломати.
Я ж пойду, погуляю,
Белую березу заломаю...

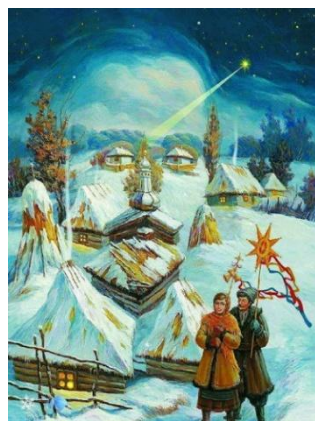
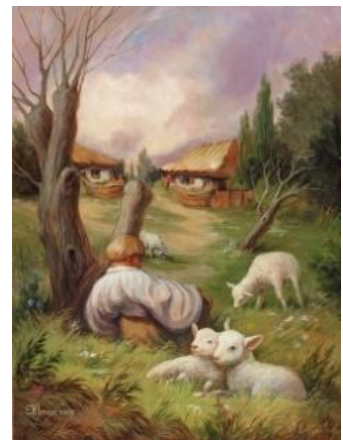
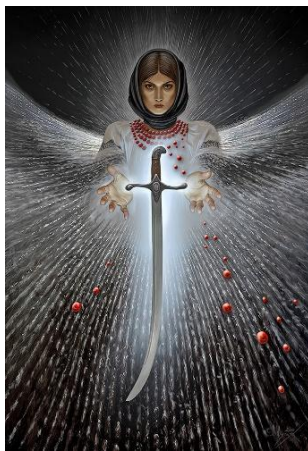
Пам'ятник «Батьківщина-Мати» (Київ, Україна) Обличчя матері горде і спокійне, дивиться на схід у бік Росії. Щит в руках демонструє оборону, а рівно піднятий меч готовність захищати Україну зі зброєю в руках	Пам'ятник «Родина-мать» (Волгоград, Росія) Оскаженіле обличчя матері дивиться на захід в сторону України, заносючи меч з готовністю нападати. Вона без щита, так як збирається нападати, а не захищатися
	
	

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Наскільки насправді відрізняються культура та ментальність українців і росіян: яскраві приклади. URL: <http://surl.li/tterda>
2. Ярослав Грицак: як виник міф про «братні народи»? URL: <http://surl.li/ohnivu>
3. Довгань Г.Д., Стадник О.Г. Географія(рівень стандарту): підручник для 10 кл. закл. загал. серед. Освіти. Харків: Вид-во « Ранок», 2018. – 240 с., іл. URL: <http://surl.li/wqlfni>

«КРИЛАТИМ ЇРҀНТУ НЕ ТРЕБА»

Приховані образи картин сучасного українського художника Олега Шупляка пронизані українською ідентичністю. Картини з подвійним смислом, які він називає слов'янським словом «двовзори». Художник створив більше тисячі картин, які бачить увесь світ. Мета – достукатись до світової спільноти – презентувати унікальну з давньою багатою історією Україну та її незламним народом.

Порівняльна таблиця слов'янських мов з псевдослов'янською російською

Українська	Білоруська	Польська	Чеська	Словацька	Російська
Година	гадзіна	Godzina	hodina	hodina	час
Праця	праця	Praca	práce	práca	работа
Дякую	дзякуй	Dziękuję	děkuji	Ďakujem	спасибо
Ранок	раніца	Ranek	ráno	ráno	утро
Червоний	чырвоны	Czerwony	červená	červená	красный
Зрада	зрада	Zdpada	zrada	zrada	измена
Цукор	цукар	Ukier	cukr	cukor	сахар
Кава	кава	Kawa	kávu	kávu	кофе
крок	крок	Krok	krok	krok	шаг

ДЕРЖАВНІ СИМВОЛИ УКРАЇНИ

Малий Державний Герб України

Малий Державний Герб України – офіційний символ держави у вигляді золотого тризуба на синьому щиті, який є символом Княжої держави Володимира Великого. Його затвердили постановою парламенту 19 лютого 1992 року.

Різне трактування символіки Герба

Тризуб – один і найдавніших українських оберегів, нагадує спрощено дерево з трьома гілками догори.

Основна ідея тризуба – це число три, поєднання трьох основ буття, тривимірність життєвого простору, світ явний, що упорядковується законом, і світ шанованих пращурів.

Державний Прапор України

Опис та зображення Державного Прапора України

Державний Прапор України – національний прапор, що являє собою прямокутне полотнище, яке складається з двох рівних за шириною горизонтально розташованих смуг: нижньої – жовтого кольору, верхньої – синього кольору, із співвідношенням ширини прапора до його довжини 2:3.

Синій і жовтий (золотий) кольори використовувались на гербі Королівства Руського XIV століття.

Державний Прапор України є офіційним державним символом України, її суверенітету та незалежності.

Різні трактування символіки кольорів синьо-жовтого прапора

Синій відтінок на прапорі завжди символізував чисте мирне, безхмарне, красиве небо, а жовтий – родючі пшеничні поля – символ мирної праці та достатку.

Золоте, жовте символізує Творця, Бога-Отця і, взагалі, духовне начало. Синє – все земне, а також свобода вибору, якою Творець наділив свої творіння в надії, що вони нею не зловживатимуть.

Жовта смуга – символ духовності, віри, а також заступництва та захисту вищих духовних сил, синя смуга – символ земного життя, свободи добробуту.

**23 серпня в Україні щорічно святкують
День Державного Прапора України**

Історична хронологія

1256 р.	Вперше поєднання синього і жовтого з'явилося на гербі Львов Галицький подарував на заснування міста герб із зображення блакитному тлі.
3 XIV століття	Синій і жовтий кольори використовувались на гербі Королівства Руського
XVI століття	Козаки Війська Запорозького у невеликій кількості використовували прапори-хоругви синьо-жовтих кольорів.
3 1710 року	Синьо-жовті козацькі прапори переважали серед козацьких хоругв. Такі прапори на той час виготовляли із синього полотнища вишитим на ньому лицарем у золотих шатах і золотим орнаментом і арматурою.
1803 р.	Синьо-жовтий прапор із червоним хрестом посередині з'являється як прапор Чорноморського козацького війська.
25 червня 1848 року	Синьо-жовтий прапор був уперше публічно зафіксований у Львові, який українці Королівства Галичини і Володимирії вивісили над Львівською ратушею як національний прапор.
1905 р.	Синьо-жовтий стяг почали використовувати й у Надніпрянській Україні.
1917-1921 рр.	Синьо-жовтий стяг був Державним прапором Української Народної Республіки й Української Держави.
1918 р.	Під жовто-синім прапором йшли в бій українські юнаки під Крутами.
22 березня 1918 року	Центральна Рада на чолі з Грушевським прийняла Закон про Державний прапор, затвердивши жовто-блакитний прапор символом Української Народної республіки.
13 листопада 1918 р.	Синьо-жовтий прапор став державним символом Західно-Української Народної Республіки. Він був затверджений на Прикарпатській Русі.
1938-1939 рр.	Синьо-жовтий прапор Карпатської України.
1941 р.	Синьо-жовтий прапор Української Держави.
<i>Надалі за радянських часів синьо-жовтий прапор використовувався підпільно, його використання в СРСР каралося ув'язненням на два роки. До 50-х років за використання національної символіки України загрожував розстріл. Саме в цей період прапор України став символізувати боротьбу за свободу та незалежність, можливість обирати власний шлях, звільнившись від гніту та тиску.</i>	
18 вересня 1991 р.	Президія Верховної ради України юридично закріпила статус синьо-жовтого прапора як Державного Прапора України.

Цікаві факти про синьо-жовтий прапор України

Існує думка, що колірна гамма прапора існує вже тисячі років. Появу жовто-синіх кольорів пов'язують з Великим переселенням народів, яке відбувалося 300 років до н.е.

Найдавніші українські прапорні полотнища були трикутно-клинової форми.

22 липня 1976 року на Олімпійських іграх в Монреалі один канадський студент українського походження розгорнув синьо-жовтий прапор під час змагань з гандболу. Його швидко видалили з трибун: у цьому побачили небезпеку.

27 липня 1976 року також у Монреалі під час півфіналу з футболу між збірними НДР і СРСР, у складі якої переважали гравці з «Динамо», 150 українців вивісили плакат із надписом «Свобода Україні!». За матчем спостерігало від 50 до 57 тисяч вболівальників і десятки тисяч глядачів.

У другому таймі на поле з синьо-жовтим прапором у вишиванці вибіг двадцятирічний Данило Мигаль із Тандер-Бей (Онтаріо). Він, танцюючи гопака, викрикував слова «Свобода Україні!». Дійство тривало 15 секунд, після чого він був виведений поліцією зі стадіону.

26 квітня 1986 року, на мітингу в честь річниці Чорнобильської трагедії, Юрко Волощак, активіст Товариства Лева, вперше розгорнув синьо-жовтий прапор з нашитим золотим тризубом на площі Ринок у Львові. Цей прапор був пошитий художницею Галиною Дмитришин. Це був перший випадок використання національного прапора за весь радянський період.

14 березня 1990 році у Стрию, першому з українських міст, підняли національний прапор над будівлею міської ради. Це був перший прецедент публічного підняття українського національного прапора над офіційною радянською установою.

Найбільшим прапором України (30 на 45 метрів, 1350 м²), занесеним у Книгу рекордів України, є «Донецький прапор», пошитий вдовою донецького шахтаря Марією Беляtkовою з ініціативи Союзу творчої молоді Донбасу (23 серпня 2007 року).

Найбільший український прапор, який був намальований, з'явився в Києві в червні 2014 року. Волонтери на Оболонській набережній розмалювали величезну ділянку бетонного укосу набережної в кольори прапора країни.

В акції взяли участь тисячі киян.

У 2016 році з нагоди 25 річниці Незалежності України, в Музеї архітектури та побуту Пирогово створили величезний прапор України із квітів. Площа прапора склала понад 13 тисяч квадратних метрів, і він увійшов до Книги рекордів Гіннеса та Книги рекордів країни, як найбільший квітковий прапор.

21 січня 2024 року у центрі Львова з нагоди Дня Соборності України та 105-ї річниці Акту УНР та ЗУНР встановили національний рекорд, розгорнувши 20-метровий прапор із підписами військових і школярів, зібраних по всій лінії фронту.

Державний Гімн України

Державний Гімн України або **Славень**, один із головних державних символів України, – пісня «Ще не вмерла України і слава і воля» (сл. Павла Чубинського, муз. Михайла Вербицького). Офіційно музичну редакцію було увалено Верховною Радою 15 січня 1992 року, текст гімну затверджено Законом України «Про Державний гімн України» 6 березня 2003 року.

Первісний текст Чубинського	Сучасний текст (щонайпізніше 1990)
Ще не вмерла Україна, ні слава, ні воля Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля. Згинуть наші вороженьки, як роса на сонці Запануємо і ми, браття, у своїй сторонці Душу й тіло ми положим за свою свободу І – покажем, що ми, браття, козацького роду. Гей-гей, браття милі Нумо братися за діло. Гей, гей пора встати Пора волю добувати! Ой, Богдане, Богдане, славний наш гетьмане Нащо оддав Україну ворогам поганим?! Щоб вернути її честь ляжем головами Наречемось України Славними синами Душу й тіло ми положим за нашу свободу І покажем, що ми, браття, козацького роду Спогадаймо тяжкий час, лихую годину, тих, що вміли умирати за нашу Вкраїну Спогадаймо славну смерть лицарства- козацтва Щоб не стратить марно нам свого юнацтва!	Ще не вмерла України і слава, і воля. Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля. Згинуть наші вороженьки, як роса на сонці, Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці. <i>Приспів:</i> Душу й тіло ми положим за нашу свободу, І покажем, що ми, браття, козацького роду. Станем, браття, в бій кривавий від Сяну до Дону, В ріднім краю панувати не дамо нікому; Чорне море ще всміхнеться, дід Дніпро зрадіє, Ще у нашій Україні доленька наспіє. <i>Приспів.</i> А завзяття, праця щира свого ще докаже, Ще ся волі в Україні піснь гучна розляже, За Карпати відоб'ється, згомонить степами, України слава стане поміж ворогами. <i>Приспів.</i>

У статті 1 Закону України «Про Державний Гімн України» затверджено, що Державним Гімном України є національний гімн на музику М. Вербицького зі словами першого куплету та приспіву твору П. Чубинського в такій редакції:

Дітям про Україну. Державі символи. URL:
<https://www.youtube.com/watch?v=aAFjgd5G3fU&t=145s>

Українська казка про державні символи. URL:
https://www.youtube.com/watch?v=DqPJ_rRK8O8

Державні символи України. URL:
<https://www.youtube.com/watch?v=ZegU1xdY65c>

Духовний гімн України «Молитва за Україну»,

(сл. Олександра Кониського, муз. Миколи Лисенка)

Боже великий, єдиний,
Нам Україну храни,
Волі і світу промінням
Ти її осіни.

Світлом науки і знання
Нас, дітей, просвіти,
В чистій любові до краю,
Ти нас, Боже, зрости.

Молимося, Боже єдиний,
Нам Україну храни,
Всі свої ласки й щедроти
Ти на люд наш зверни.

Дай йому волю, дай йому долю,
Дай доброго світу, щастя,
Дай, Боже, народу
І многая, многая літа.

Для роздумів

Чому Державний Гімн України – це символ свободи і незалежності, незламності і сили духу нашого народу?

Чому пісню Тараса Петриненка «Україна» вважають музичним символом?

УКРАЇНСЬКІ ГРОШІ

Українська грошова одиниця гривня щороку відзначає 2 вересня свій черговий день народження. У 1996 році в Україні ввели в обіг власну національну валюту, а назвали на честь грошей, які ходили ще в Київській Русі-Україні та в період визвольних змагань 1917-1921 років.

Протягом визвольних змагань були надруковані номінали: 2, 10, 100, 500, 1000 та 2000 гривень.

Українські грошові банкноти 1918 року

У 1918 році в обіг була випущена розмінна монета у вигляді марок-шагів.

Із відновленням незалежності України тимчасово з 1991 по 1996 роки було запроваджено до обігу купони-карбованці.

25 серпня 1996 року було оголошено Указ Президента «Про грошову реформу в Україні», відповідно до якого з 2 вересня 1996 року в Україні запроваджувалась гривня, відповідно графічний знак.

На сучасних українських банкнотах розміщені портрети відомих історичних постатей як спадкоємність української традиції державотворення, а також викарбувані духовні заповіді для нас українців.

Якщо будете жити в любові між собою, то й Бог буде з вами.

Ярослав Мудрий

Продовження цитати

«Якщо будете жити в любові між собою, то й Бог буде з вами, і покорить Він вам противників, і будете ви мирно жити. Якщо ж будете в ненависті жити, у роздорах сварячись, то й самі загинете, і землю отців своїх і дідів погубите, що її надбали вони трудом великим. Тож слухайтеся брат брата, пробуйте мирно»

А за віру хоч умірте, і вольностей бороніте!.

Іван Мазепа

Цитата з «Думи»

*... Я сам бідний не здолаю,
Хиба тільки заволаю:
«Ей, Панове Єнерали,
Чому ж єсьте так оспалі!
І ви, Панство Полковники,
Без жадної політики,
Озімьтесь всі за руки,
Не допустіть горької муки
Матці своїй болши терпіти!
Нуте врагов, нуте бити!
Самопали набивайте,
Острих шабель добувайте,
А за віру хоч умірте,
І вольностей бороніте!
Нехай вічна буде слава,
Же през шаблі маєм права!*

	<i>Земле моя, всеплодюча мати, Сили, що в твоїй живе глибині, Краю, щоб в бою сильніше стояти, Дай і мені!</i> Іван Франко Продовження вірша <i>... Дай теплоти, що розширює груди, Чистить чуття і відновлює кров, Що до людей безграничну будить Чисту любов! Дай і огню, щоб ним слово налити, Душі стрясать громовою дай власть, Правді служити, неправду палити Вічну дай страгть! Силу рукам дай, щоб пута ламати, Ясність думкам – в серце кривди влучать Дай працювати, працювати, працювати.</i>
--	--

	<i>Свою Україну любіть. Любіть її во время люте, В останню тяжкую минуту За неї Господа моліть.</i> Тарас Шевченко
---	--

*За правду, браття, єднаймося щиро,
єдиний маєм правий шлях.*

Леся Українка

Продовження вірша

... Єдину, браття, всі маєм віру,
Єдине серце у грудях.
Нема в нас, браття, ні зради лихої,
Ні кривди ми не боїмось,
Знамена держімо правди святої,
На зраду ми не піддаємось.
До нас ходіте усі, хто за правду
Не жалує життя оддати,
Ми прийнемо того, мов брата рідного,
Хто правду любить, той наш брат.»

*Не рівна всім рівність. Ллються з
різних трубок різні струмені в різні
посудини.*

Григорій Сковорода

Повна цитата

*Бог подібний до багатого фонтана, що
наповнює різні ємності різним
вмістом. Ллються з різних трубок різні
струмені в різні ємності, що стоять
навколо фонтана. Менша ємність
менше має, але в тому рівна більшій
ємності, що рівна так само повна...*

*Я вірю у величне майбутнє
України.*

В. Вернадський

ЦІКАВО ДІЗНАТИСЯ

- Автором оформлення якого грошового знака був Георгій Нарбут?
- Яку грошову банкноту в народі називали «горпинками» і чому?
- Що означає символ гривні «₴»?
- Портрети яких сучасних історичних постатей, зображених на сучасних банкнотах гривні, викликають суперечку і чому?
- Цікаві факти в Музеї грошей Національного банку України (віртуальна екскурсія) <https://museum.bank.gov.ua/>

УКРАЇНСЬКА ХАРТІЯ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ

1 грудня 2012 року у Києві група ініціативних, авторитетних, відомих своєю громадянською позицією в українському суспільстві людей «Першого грудня» у складі *В'ячеслава Брюховецького, Мирослава Мариновича, Богдана Гаврилишина, Мирослава Поповича, Семена Глузмана, Євгена Сверстюка, Володимира Горбуліна, Вадима Скуратівського, кардинала Любомира Гузара, Ігора Юхновського, Івана Дзюби* уклали **Українську Хартію вільної людини** з метою об'єднання усіх українців задля визначення життєвих орієнтирів доброго і гідного життя в Україні.

«Наріжними каменями Хартії є три прості думки:

1. Відповідальність за своє життя, а отже, його успіх, добробут і щастя нікому не може бути переданою. Ми самі несемо відповідальність за себе.
2. Мораль і духовні цінності не можуть бути відкладеними на завтра. Вони завжди потрібні сьогодні.
3. Ми будуємо те, що уявляємо, а отже, від глибини, масштабу і творчого хисту нашої уяви залежить наше майбутнє», — пишуть учасники Ініціативної групи «Першого грудня».

Основні тези «Української хартії вільної людини»

1. **Бути вільною людиною.** Бути вільною людиною — це насамперед означає брати на себе відповідальність. Не можна вимагати від когось виконання його обов'язків, не виконуючи власних.
2. **Бути українцем.** Потрібно плекати національну гідність. Не треба оцінювати себе крізь уяву інших народів і бути надміру залежними від чужих похвал і образ. Бути українцем означає усвідомлювати свою причетність до України. Не лише мова робить з нас українців, але саме та колосальна енергія, яка походить від особистого зусилля дбати про українську мову. Водночас сучасне поняття української нації виходить за етнічні межі і є явищем політичним, яке стосується й охоплює кожного українського громадянина.
3. **Бути активним громадянином.** Це — виявляти ініціативу задля добра свого дому, сусідства, місцевої громади чи всієї української спільноти. Слід насамперед усвідомити, що державність і демократія — це не лише

політичні, але й духовні цінності. Громадянське суспільство неможливе поза рамками держави.

4. **Любити.** Нам потрібна докорінна зміна ставлення один до одного. Любити означає бажати ближньому добра. У понятті «любов» ми виокремлюємо національний, соціальний і культурний смисл.
5. **Мислити.** Для нашого суспільства «мислити» насамперед означає подолати недержавність, вузькість і провінційність колоніального та хуторянського світогляду. Саме в цій площині нам потрібна найважливіша революція. Мислити означає ламати стереотипи. Не варто боятися несподіваності нового. Варто боятися порожнечі й байдужості.
6. **Бути господарем.** Це подолати рудименти радянського мислення, коли, по суті, принижена та обкрадена людина очікує на соціальну подачку й не ставить перед собою завдання брати участь у житті громади. Господар починається з піклування про прості речі: порядок свого дому, під'їзду чи вулиці. Нам потрібне відновлення стандартів професіоналізму, які катастрофічно деградували майже в кожній сфері.
7. **Бути лідером.** Бути лідером означає прокладати шлях для інших. Як велика європейська держава, Україна повинна стати регіональним політичним, економічним і культурним лідером.
8. **Бути відкритим суспільством.** Це означає бути спільнотою, переконаною у великій цінності людського життя і демократичного устрою. Серед нас немає ані людей другого сорту, ані гвинтиків, ані «скалок» на шляху лісорубів.
9. **Бути успішною державою.** Успіх нашої держави має насамперед полягати у подоланні соціальної відчуженості між людьми. В Україні має бути реалізований базовий принцип: держава не заважає своїм громадянам, створює вільні умови для тих, хто працює, та захищає найбільш вразливих.
10. **Бути учасником демократичної спільноти народів.** Укладачі Хартії наголосили: «Аби стати вільною, людині не треба проводирів. Ані найталановитіші лідери, ані інтелігенція, ані жодна соціальна група не здатні привести людину до щастя і свободи. Справжнім проводирем людини є лиш особисте осмислене зусилля. Це не зробить хтось інший. Це можете зробити лише Ви». «Ми закликаємо кожного до найскладнішої у нашому житті роботи: не чекати «золотого віку», не падати духом, не ховатися. Наша Хартія — це вибір "бути". Особистий і колективний. Бути вільними людьми.»

УКРАЇНСЬКА МОВА – МАТРИЦЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Беззаперечним фактором у формуванні української ідентичності є *мова* – *духовне багатство українського народу*, фундамент національно-культурної ідентичності особистості, синтез почуттів і роздумів, моралі і етики, мрій і діяльності українців у всіх сферах життя. Видатний педагог-гуманіст К.Д. Ушинський зазначав «Поки жива мова в устах народу, до того часу живий і народ. І нема насильства нестерпнішого, як те, що хоче відірвати в народі спадщину, створену незчисленними поколіннями його віджилих предків».

ЦІКАВІ ФАКТИ ПРО УКРАЇНСЬКУ МОВУ

- Саме у мові відображено і зафіксовано найглибші витoki свідомості народу та його ментальність, закодовано народну мудрість і споконвічні знання.
- Найдавніші зразки української мови, що збереглися, сягають середини XVI ст. до н. е.
- Учені довели, що деякі народні казки та пісні написані декілька тисяч років тому.
- Відомий канадський історик українського походження, професор Гарвардського університету Орест Субтельний довів, що українській мові не менше 5 тисяч років.
- У сучасній українській мові 65% слів – із санскриту
- Українська входить до трійки найкрасивіших мов у світі.
- На мовному конкурсі в Італії її визнали другою за мелодійністю мовою світу (після італійської).
- На мовному конкурсі, який пройшов у Парижі у 1934 році, українську мову визнано третьою найбільш красивою мовою в світі (після французької та перської) за такими критеріями, як фонетика, лексика, фразеологія й будова речення.
- Українська мова є однією з найпоширеніших мов у світі, і за кількістю носіїв займає 26-те місце у світі.
- Українська мова на сучасному фронті є оберегом для захисників і захисниць.

Українська вишивка – генетичний код української нації

Українська вишивка – це не просто ремесло, а справжній скарб нашої культури. Вона вражає своєю глибиною, багатством кольорів, вишуканістю та незрівнянною красою.

Вишивка використовувалася для оздоблення

різноманітних предметів побуту, таких як рушники, скатертини, наволочки, фіранки та

простирадла. Майже в кожній українській хаті можна було знайти вишиті вироби. І сьогодні вишивка залишається популярною, надаючи оселі неповторного колориту, затишку та святкової атмосфери.

Історія української вишивки сягає глибокої давнини. Ще у V столітті до нашої ери, давньогрецький історик Геродот згадував про вишиті елементи в одязі скіфів, які жили в степах сучасної України. Згадки про вишитий одяг русів також знаходимо в арабських джерелах X століття. Археологічні знахідки підтверджують давність цього мистецтва: наприклад, на Черкащині було виявлено сорочку, датовану IV століттям.

Вишиванка – це сакральний одяг і у період трипільської культури. Вона є символом, що зберігає наше коріння, нашу ідентичність, наше розуміння культури, традицій, віри. Це оберіг, який став генетичним кодом нації.

У давнину вишиванка виконувала не лише естетичну, а й захисну функцію.

Вишивкою здавна щедро оздоблюють одяг: жіночі головні убори, жіночі, чоловічі й дитячі сорочки, плахти, кожухи, безрукавки, керсетки, кептарі, свити.

Вважалося, що вишиті візерунки оберігають людину від зла. Тому вишивкою оздоблювали рукава, коміри та поділ сорочки, тобто місця,

де тканина торкалася тіла. Для кожного важливого моменту в житті існувала своя особлива вишиванка. Новонародженим дарували вишиту сорочку як оберіг від нечистої сили.

У Київській Русі, ще в XI столітті, було започатковано першу школу вишивки. Її засновницею стала Анна, сестра Володимира Мономаха. У цьому навчальному закладі майстрині опановували техніку гаптування, використовуючи для цього золоті та срібні нитки. **Гаптувати — вишивати шовковими, золотавими або сріблястими нитками.** У минулому вишиті вироби, особливо ті, що були оздоблені золотими нитками або шовком, цінувалися на вагу золота. Наприклад, за вишиту шовком хустку можна було віддати пару волів.

Від прадавніх часів і до сьогодення українці зберегли понад сотню технік вишивання. Таке розмаїття говорить про любов наших пращурів до краси та їхню майстерність, а також про важливість вишитого одягу в українській культурі. Найбільш відомі техніки:

хрестик, гладь, бігунок, мережка та інші. Вишивання було поширене по всій Україні, і кожна область, а іноді й село, мали свої унікальні техніки. Дівчаток з дитинства навчали вишивати, а в деяких регіонах це ремесло було популярним і серед чоловіків.

Кожен куточок України пишається своїми неповторними техніками вишивання, візерунками та кольорами, які дбайливо передаються від покоління до покоління. Українські вишиті орнаменти мають глибоке символічне значення, відображаючи вірування, оберіги та побажання щастя, здоров'я та добробуту.

Українська вишивка не втрачає своєї актуальності й у сучасному світі. Її використовують для прикрашання одягу, створення затишних інтер'єрів та стильних аксесуарів. Вишиванка стала потужним символом національної гордості та патріотизму. Сьогоднішні дизайнери, натхненні багатовіковими традиціями, активно впроваджують унікальні українські мотиви у свої колекції, створюючи неповторні та модні речі. Вишиванка є візитівкою українців у світі, символом нашої національної ідентичності.

У період війни вперше в Черкасах створили вишиванку для військових.

Українська вишивка – це не лише минуле, а й майбутнє нашої культури. Вона є символом нашої сили, краси та незламного духу, що продовжує вражати світ своєю унікальністю.

Щороку у третій четвер травня відзначається День вишиванки

Хоча цей день не має офіційного статусу, він став символом єднання для українців по всьому світу та для всіх, хто поділяє наші цінності та захоплюється нашою культурою.

Ініціаторкою цього чудового свята, є Леся Воронюк – талановита українська письменниця, журналістка та громадська діячка, член Національної спілки журналістів України. Саме вона, будучи студенткою Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича, у 2006 році започаткувала **День вишиванки**.

День вишиванки. Це великий день,
Бо люди згадують сім'ю, родину.
Як шила мати і вела пісень,
Сорочку гарну вишивала сину.
Лягав собі узор на полотні,
А мати шила і думки вплітала.
Так долю вишивала день при дні,
Щоб добра доля сина не минала.
А як же вишивала рушники
І дарувала дітям на дорогу...
Щоб діти подолали всі шляхи
Й верталися до рідного порогу.

В тих вишиванках думи і пісні,
Про щастя мрії, туга за синами,
Тривога вічна, гарні дні ясні,
До Бога звернення – молитва мами.
Надія Красоткіна

Теми для дослідницьких проєктів

- ❖ Символізм кольорів у вишивці давніх українців.
- ❖ Символізм орнаментів вишивки.
- ❖ Історія Борщівської вишивки.
- ❖ Техніки вишивання мого краю.
- ❖ Відомі вишивальниці мого регіону.

- ❖ **Рушник** як код нації: символіка та значення в українській культурі.
- ❖ Від нитки до полотна: історія та технологія виготовлення українського рушника.
- ❖ Географія рушника: регіональні особливості орнаментів та технік вишивки.
- ❖ Рушник у родинних обрядах: від народження до весілля.
- ❖ Сучасне життя рушника: традиції та інновації.
- ❖ Рушники моєї родини.

- ❖ **Хустка** як символ української жіночності: історія та традиції.
- ❖ Українська хустка: регіональні особливості та різновиди.
- ❖ Хустка в обрядах та звичаях українців: від народження до смерті.
- ❖ Сучасне життя української хустки: мода та мистецтво.

- ❖ **Вишиванка** як генетичний код української нації: історія та символіка.
- ❖ Від нитки до полотна: технологія та мистецтво створення української вишиванки.
- ❖ Географія вишиванки: регіональні особливості орнаментів та технік вишивки.
- ❖ Вишиванка в обрядах та звичаях українців: від народження до сьогодення.

- ❖ Сучасна вишиванка: традиції та інновації в моді та мистецтві.
- ❖ Вишивка в гардеробі сучасної людини: стильні рішення.

Література:

1. Вічна тема – батьки і діти : збірка поезій про батьків і дітей / Надія Красоткіна. – Луцьк : Вежа Друк, 2024. –340 с.
2. Всесвітній день вишиванки URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>
3. Історія української вишивки URL: https://kalyna.store/istoriya-ukrainskoi-vishivky?srsltid=AfmBOoqXNebUaYcGGAyL_NiGeowYbiMtdoY4djgRzMQEpmAaaQtVH01I
4. Кара-Васильєва Тетяна. Історія української вишивки = History Ukrainian Embroidery : книга-альбом / Т.Кара-Васильєва. – 2008 с.464

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Є надзвичайно важливим, яке *освітнє середовище* оточує дитину під час перебування у школі. Маємо звернути увагу, що однією із складових нової української школи є створення сучасного освітнього середовища, зокрема багатофункціональних гнучких просторів, що сприяють різним формам роботи, мотивують до навчання. Проте, хочеться зауважити, що у креативності підходів до створення освітнього середовища у школі у гонитві за усім сучасним на світовому рівні чи не загубимо дух української школи.

На шанованому місці мають бути символи української держави, такі як Державний герб, Державний прапор, Державний гімн. У дітей з раннього віку має утверджуватися пошана до українського, тим самим відбувається зрощення з рідною землею. У дизайн приміщень школи можуть бути включені розписи стін фрагментами українських казок (початкова школа), доленосних історичних подій, видатних українців. Це і обладнання етнографічних куточків, через які дитина ідентифікує себе з українським простором, вивчає українські символи і обереги.

Для оформлення рекреацій з метою підсилення в учнів національної ідентичності варто використовувати висловлювань відомих українців, як от:

Пізнай свій край... себе, свій рід, свій народ, свою землю – і ти побачиш шлях у життя. Шлях, на якому найповніше розкриються твої здібності. Ти даси

йому продовження, вторувавши стежину, із тієї стежини вже рушили у життя твої нащадки. І також будеш ти.

Григорій Сковорода

У дитинстві відкривається материк, котрий назветься потім – Батьківщина.

Ліна Костенко

Нація повинна боронити свою мову більше, ніж свою територію

Леся Українка

Поки жива мова в устах народу, до того часу живий і народ. І нема насильства нестерпнішого, як те, що хоче відірвати в народу спадщину, створену незчисленними поколіннями його віджилих предків.

Костянтин Ушинський

Мова – духовне багатство народу. Щоб любити – треба знати, а щоб проникнути в таку тонку й неосяжну, величну й багатогранну річ, як мова, треба її любити.

Василь Сухомлинський

Ми мусимо навчитися чути себе українцями – не галицькими, не буковинськими українцями, а українцями без офіційних кордонів.

Іван Франко

Мусимо жертвувати усім, щоб урятувати найдорожче у цей момент: самостійність і незалежність нашого народу.

Михайло Грушевський

Кожне відродження нації виходить із неї самої, з її внутрішніх вартостей, з її волі, яку усвідомлює ця еліта.

Я. Стецько

Одним із найважливіших завдань сучасного українського педагога – формування в учнів життєтворчі якості вільної особистості, а саме:

- любов до Батьківщини, свого народу, національної самосвідомості, світоглядних орієнтирів*
- глибока шана, любов, захист, відстоювання української мови та послуговування нею в житті;*
- долучення до відновлення і розвитку України та захист її незалежності на усіх рівнях;*

- прагнення досліджувати історичні аспекти розвитку української державності, екологічного стилю мислення;
- збереження та поширення українських народних традицій, звичаїв.
- громадянська активність, спрямована на зміцнення прав і свобод незалежного українського народу, дотримання морально-етичних правил людського співжиття.

Реалізувати завдання можливо через:

- використання виховного потенціалу через *різні форми освітнього процесу* (уроки, гуртки, дискусійні клуби, дослідницькі та виховні проєкти тощо), доцільно підібрані методи, вправи, прийоми, що визначають різноманітні механізми включення вихованців у процес ідентифікації себе українцем українкою, загальнонаціональних цінностей, етичної рефлексії та вироблення гуманістичної спрямованої поведінки школярів у різноманітних сферах їхньої життєдіяльності;
- *позакласну виховну діяльність*, яка спрямована на формування української ідентичності має бути орієнтована на включення усіх учасників освітнього процесу у діяльнісну взаємодію, спілкування та напрацювання життєвого досвіду свідомого громадянина України.

Цінним є українознавчий компонент, який прослідковується в тематиці навчальних програм предметів у закладі загальної середньої освіти, спрямований на виховання національної свідомості й гідності, любові до рідного краю та свого народу, а саме:

- формування цілісного уявлення про Україну як державу, її історичну пам'ять та українство за кордоном;
- активізація самопізнання та пізнавальної діяльності про себе, свій народ, свою Батьківщину;
- усвідомлення свого місця у сучасних етносоціальному і соціокультурному середовищі
- вивчення, усвідомлення і підтримка українських національних традицій, матеріальної і духовної культури українців, норм українського етичного, естетичного, морального ставлення до людини як найвищої цінності, родини, громади, природного.

Українська пісня (народна, авторська) – геніальна поетична біографія народу

Етнографи нарахували близько 200 тисяч українських народних пісень: історичних, побутових, жанрових, ліричних). Недаремно, українців вважають однією з найспівучіших націй світу.

Державний гімн України, «Молитва за Україну» Миколи Лисенка – духовний гімн України, «Червона калина», «Україна» Тараса Петриненка, «Зеленеє жито зелене» – пісні, які стали *символом українського народу*.

Підбірка пісень українознавчої тематики

«Ми – Україна» (муз. і сл. Анни Лук'янченко)	http://surl.li/spqivo
«Молитва за Україну» (муз. Володимира Хлиста, сл. Олега Бориса),	http://surl.li/mugpjw
«Тобі Україно» (муз. Сергія Родька, сл. Алли Бінцаровської)	http://surl.li/dsclsw
«Сонце України» (муз. Сергія Родька, сл. Алли Бінцаровської)	http://surl.li/mxpupf
«Зорі над Вкраїною» (муз. і сл. Павла Доскоча)	http://surl.li/hhnnyo
«Слава Україні» (муз. і сл. Ольги Монастирської)	http://surl.li/hxwlek
«Україна – це ти» (муз. Тіни Кароль, сл. Миколи Бровченко)	http://surl.li/kbdyqk
«Нехай квітує Україна» (муз. Олександра Кузьміча, сл. Ірини Зінковської)	http://surl.li/rwbocl
«А в Україні» (муз. і сл. Костянтина Гнатенка)	http://surl.li/tedmdl
«Хлопці – запорожці» (муз. і сл. Анатолія Матвійчука)	http://surl.li/kgtlwe
«Там на Україні» (муз. і сл. Алли Попової)	http://surl.li/xbtbds
«Україні» (муз. Ольги Янушкевич, сл. Наталії Погребняк)	http://surl.li/dfxbgz

«Калина» (муз. Руслана Квінта, сл. Віталія Куровського)	http://surl.li/xeylxc
«Україночка» (муз. Генадія Татарченка, сл. Андрія Демиденка)	http://surl.li/gvszcr
«Родина» (муз. Олександра Злотника, сл. Вадима Крищенка)	http://surl.li/bggjbw
«Ми майбутнє» (муз. та сл. Анастасії Комлікової)	http://surl.li/bzpvcb
«Ми – це Україна» (муз. і сл. Наталії Май)	http://surl.li/rayupm
«Ми ніколи братами не станемо» (муз. Virginijus Pupsys, сл. Анастасії Дмитрук, текст каверу Вікторії Вусик)	http://surl.li/ycdohg

Пісні про Україну

URL: <https://docs.google.com/document/d/18a39dowVWf9p-y0w5s7PjE8kpc7mMjDJYpYQh6s1ncA/edit>

Музичні українські інструменти

Троїсті музики, цимбали, кобзи, бандури, сопілки, трембіти. В них дух українського народу, із запальними танцями, ліричними піснями, піснями баладами і звуками мальовничих гір.

Казки, притчі на уроках

Діти розуміють ідею лише тоді, коли втілена вона у яскравих образах. Казка – благородне і нічим незамінне джерело виховання любові до Батьківщини. Патріотична ідея казки в глибині її змісту, створені народом казкові образи, що живуть тисячоліття, доносять до серця і розуму дитини могутній творчий дух трудового народу, його погляди на життя, ідеали, прагнення. Казка виховує любов до рідної землі вже тому, що вона - творіння народу.

В. Сухомлинський

Особливості українських казок:

- в українській казці добро перемагає зло;
- національний ідеал української жінки - образ жінки, красуні, господині, берегині роду, працюючої, яка вміє створювати затишок в домі («Мудра дівчина», «Про липку і зажерливу бабу», «Дідова дочка й бабина дочка»);
- мужність безстрашність відважність чоловіків – «Котигорошко», «Іван-Побиван», «Кирило Кожум'яка», «Ох!», «Яйце-райце».
- засобами алегорії через образи тварин зображені картини життя людей: побут, поведінка, висміюються негативні прояви характеру («Пан Коцький», «Про півника та двох мишенят»).

Притча про Україну

Колись, дуже-дуже давно, роздавав Господь землі державам. Багато зібралося їх біля Божого порогу. І кожна держава сподівалася отримати свою, найкращу часточку на планеті. А потім усі вони, отримавши що хотіли, розходилися господарювати на своїх, Богом даних, землях.

Але до загальної черги не встигла держава Україна. Важко працювала, втомилася і, втомлена, ледве прийшла до Бога. Стала осторонь і не сміє очей підняти. Господь побачив завітчану красуню, покликав до Себе і запитав:

– Ти спізнилася, Україно, поглянь – усі розійшлися зі своїми наділами. Де ти була?
– Працювала, – опустила очі, з яких рясно посипалися сльози-перли, – прости мені, Господи, піду я...

Поглянув Господь на дівчину-Україну, на її спрацьовані руки, на її втомлене, але таке гарне обличчя і відповів:

– Знаю тебе, Україно, знаю. Знаю серце твоє вразливе та ніжне, знаю душу твою співучу і просту. Знаю, як ти спиши і прокидаєшся, як плачеш і радієш. Як працюєш важко. Як співаєш щиро. Знаю, як любиш простір і небо, волю і життя. Знаю, бо Сам сотворив тебе такою. Не йди, зачекай...

А Україна йому відповідає:

– Якщо немає в Тебе, Господи, землі для мене, піду я. Не забирай ні в кого, щоб мені дати. Мені чужого не потрібно...

Господь погладив схилену голову заплаканої дівчини-України і відповів:

– Не журися, Україно. Посміхнися і радій. І співай пісню гарну! Нову пісню. Тому що вподобав я тебе і не дам тобі сумувати! Є у Мене земля! Моя земля. Залишив її Собі, щоб тішитися, але з радістю віддаю тобі! Пануй, господарюй, працюй і радій! Це земля, де перегукуються степи з небом, а зоряний простір вкриває собою тишу дерев, де гори шепочуться з ріками, а у небі співає жайвір. І сонце там особливе, і люди надзвичайні. Твої люди, Україно! Живи і радій! А Я з цього часу буду з тобою назавжди. Бо ти та земля, той край, що в Моєму серці...

Кубики історій Рорі

Сучасним, цікавим інструментом для творчих ігор на основі традиційних кубиків є кубики історій, або Rory's Story Cubes (Кубики Історій Рорі) – інноваційний метод розвитку пізнавальних процесів, творчих здібностей, ключових компетентностей дітей та дорослих.

«Кубики є універсальним інструментом для індивідуальної роботи, у парах і трійках та групової взаємодії, під час якої у невимушеній атмосфері гри відбувається формування умінь співпрацювати в команді, вирішувати складні завдання, концентруватися на головному тощо. Кубики історій будуть цікавими та результативними у роботі з дітьми всіх чотирьох типів сприйняття інформації: візуалів, аудіалів, кінестетиків, дигіталів, – бо на них можна побачити зображення, відчувати завдяки спеціальному способу нанесення, можна розповісти і послухати про зображене, і на останок, залучити логіку, бо зображене на кубиках є знаками»... Т.Чикалова «100+ ігор і вправ.

Наводимо приклад: **вправа «Я знаю все про...»** (Педагог або ведучий кидає кубики, обирає один і фіксує зображення. Діти мають назвати десять фактів про зображення).

Наприклад, Державний Герб України

1. Герб – офіційний символ держави Україна у вигляді золотого тризуба на синьому щиті.
2. Один із трьох державних символів України нарівні з прапором і гімном.
3. Символізує безперервність історичного розвитку українського народу.
4. Затверджений 19 лютого 1991 року.
5. Золотий тризуб на синьому щиті – знак Київської держави часів правління Володимира Великого.
6. Над розробкою малого державного герба працювали Георгій Нарбут та Василь Кричевський.

7. У тризубі зашифровано слово «Воля».
8. 19 лютого відзначається День малого державного герба України.
9. 19 лютого 1992 року Верховна рада затвердила Державний герб України.

QR-код – це винайдений в Японії штрих-код у квадраті. Піднесення до степеня дало йому дві головні переваги: велика місткість інформації та швидке зчитування будь якою камерою, звідки і розшифровка аббревіатури – quick-response код. **Що можна кодувати?** Інформацію з Інтернету, заховану підказка, пригоди, віртуальні екскурсії, вікторини та ін.

На допомогу педагогам

Генератор Qr коду [https://www.qr-code.com.ua/.](https://www.qr-code.com.ua/)

Використання QR-коду в освітній діяльності
https://www.youtube.com/watch?v=H8_oQ1DtEUw

Цікавою формою роботи є **робота з картами**.

Для учнів будь-якого касу цікаво працювати з картою України. На сьогодні є багато різних варіантів карт (географічні, контурні, топографічні, тематичні, карти областей, етнографічні карти та ін.).

Завдання для учнів

позначити:

- найдавніші поселення людей на території України;
- на контурній карті позначити території підлеглі Русі-Україні за правління Володимира Святославовича (Великого) та Ярослава Володимировича (Мудрого);
- визначні місця України;
- 7 чудес України;
- туристичні маршрути («Золота підкова Черкащини», «Місцями славетних дій», «Подорож моє мрії», «До серця України»);
- накреслення напрямів визвольних рухів в Україні (давніх і сучасних);
- знаходження будівель унікальної архітектури регіонів України;

відшукати на карті:

- міста на певну літеру, на літеру, що позначає голосний звук, міста, назва яких складається з декількох слів;
- слова, що означають власні назви;
- місце народження видатних українців;
- місця, де творили митці;

створити:

- ідейну мапу «Моя Україна» (що може конкретно зробити кожен українець для своєї країни);
- літературну карту;
- карту подорожі літературних героїв;

дослідити:

- місцезнаходження давньоруських міст;
- діалектизми, говір та говірки;
- складання пазлів областей України.

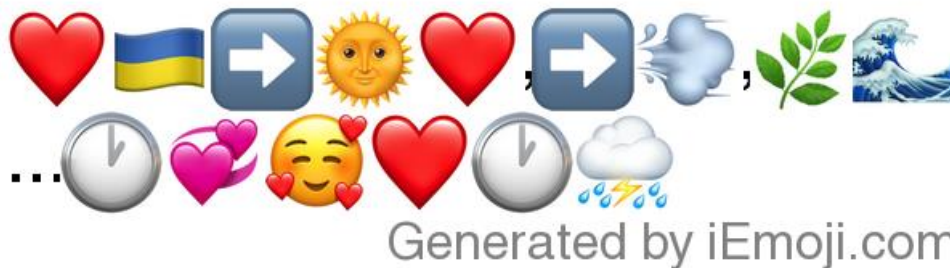
Емодзі-історії

Емодзі (emoji) – особлива мова піктограм і смайлів, що широко використовуються в електронних повідомленнях і на сторінках сайтів. Основне призначення цих знаків – спростити зміст повідомлення, надати вашому тексту емоційності, яскравості, образності. Емодзі можна назвати новою писемністю цифрової епохи. Уперше набір символів емодзі був створений у 1995 році японцем **Сігетака Куріта**. А вже у 2015 році Оксфордський словник назвав поняття «емодзі» **словом року**.

На допомогу педагогу Адреса головної сторінки генератора текстів (<https://www.emoji.com>)

Любіть Україну, як сонце любить, як вітер, і трави, і води... В годину щасливу і в радості мить, любіть у годину негоди.

В.Сосюра

Тіктоковість – подача матеріалу у вигляді коротких відео тривалістю 1-5 хвилин за зразком популярної мережі Тік Ток (*знання краще засвоюються, цей формат більше подобається учням, навчання потребує менше часу, навчатися цікавіше, увага на візуальній презентації матеріалу*)

Створення лепбуків – інтерактивної папки на українознавчу історичну тематику (*інформативний, багатофункціональний, має дидактичні властивості, розвиває уяву, творчість, естетичний смак, залучає до світу мистецтва, корисний для організації індивідуальної, парної, групової, командної роботи*).

Орієнтовні теми для створення лепбуку:

1. «Найдавніші міста України».
2. «Таємниці замків на території України».
3. «Давньоруські міста».
4. «Вгадай історичну пам'ятку».
5. «Черкащина – серце України».

Кроссенс – асоціативна головоломка нового покоління

Це сучасний методичний прийом візуалізації навчального матеріалу. Слово «кроссенс» означає «перетин значень» і придумане за аналогією зі словом «кросворд». Візуальний асоціативний ланцюжок, який складається з 9 зображень, кожен з яких пов'язаний з попереднім і наступним зображенням, в

результаті з різних сторін розкриває певне поняття, явище або факт. Головне поняття зазвичай розташоване в середньому квадраті.

Використання коміксів в освітньому процесі (візуалізація, захоплюючий сюжет, повторення, творчість, логіка і мислення, мода, універсальність).

Проект «Українська література в коміксах» реалізували київська вчителька Ольга Ходацької та художниця-ілюстраторка Надія Грачова за підтримки Українського культурного фонду.
URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/74035/>

Лепбук

- Найдавніші міста України
- Таємниці замків на території України
- Давньоруські міста
- «Вгадай історичну пам'ятку»
- Впізнай за описом історичну особу

Матеріал для уроків української мови та літератури

Основні ідеї заповіту дітям, онукам, усім нащадкам, українському народові, всьому людству. Ольга Кобилянська «Думи старика»:

- ❖ Золотої нитки не згубить – алегоричний образ – символ зв'язку поколінь в роді і народі.
- ❖ Збільшуйте свої душі: вчіть дітей стриміти до ліпшого і тоншого.
- ❖ Любіть ближнього, як себе самого. Любіть тою любов'ю, про яку розповідає нам святий апостол Іоан (тобто святий апостол Петро).
- ❖ Співайте ті пісні, що я їх дитиною співав.
- ❖ Вчіться будувати свою долю: вона в характері існує.
- ❖ Керуйте своїми пристрастями, щоби не погубити себе та рід свій.

- ❖ Дітей своїх вчить прагнути до добра, зрікатися користей, вигоди й безжурності задля прикмет шляхетних і ідей благородних.

Ми не цінували свою мову, тому нам нав'язували чужу.

Ми не знали досконало свою історію, тому нам переписували й дописували її.

Ми погано знали географію, тому нам її перекроюють.

Ми мало знали своїх героїв, тому ставати ними мусимо самі.

М. Дочинець «Чарунки днів»

На основі прочитаного твору чи представленої цитати учні можуть писати:

- **фанфік** (жанр масової літератури, який використовується аматорами на основі літературного чи кінематографічного твору, може бути продовженням, передісторією, кросовером);
- **есе** (невеликий за обсягом прозовий твір, написаний у довільній формі і виражає точку зору автора);
- **твір-роздум**.

У Концепції Нової української школи значна увага приділена освітньому процесу, побудованому на основі критичного мислення. Розвиток критичного мислення спрямований на набуття вміння, бачити проблему і шляхи її вирішення, розглядати будь-яку ситуацію з різних боків та аргументувати свою думку, оцінювати наприклад історичні події під різним кутами зору. Все це дає можливість формувати в учнів когнітивну гнучкість.

Одним з універсальним прийомів критичного мислення є **технологія РАФТ**, яка дає можливість розповісти, описати та висловити основні міркування на задану тему, відповідно до точки зору ролі персонажа, особливості аудиторії, та обраного формату тексту.

Роль (хто пише)	Аудиторія (хто отримує)	Формат (у якій формі)	Тема (про що це)
<i>Хто може написати дану тему (обирання ролі).</i>	<i>Для кого може бути написано текст? (передбачувана аудиторія)</i>	<i>У якій формі може бути написано текст? (вибір жанру)</i>	<i>Про що текст? (визначення тематики, які основні ідеї будуть розкриті)</i>
журналіст	для всіх, на замовлення, для небайдужих громадян	стаття медіатекст, інтерв'ю	
захисник/захисниця	для українців, для волонтерів, для народів усіх країн;	побажання подяка лист-звернення	

	до ворога	попередження	
бібліотекар	для відвідувачів (дорослих, або дітей)	оголошення розповідь анонс	
продавець	для постачальників для відвідувачів	звертання пропозиція реклама діалог	
учень/учениця	для однокласників для українців	звертання казка байка	
історик	для українців	нагадування, стаття,	

Медіатексти – новини про Україну, про українців, українці за кордоном, цікаві факти.

1. *Аналіз медіатексту, визначення головної думки, для кого призначено інформацію.*

2. *Допис в соціальні мережі «Відчуваю себе українцем».*

Як би я був(була) президентом України.... Чим унікальні українці і в чому їхня сила?

Відеоколаж з музичним супроводом (*«Я – українець/ українка», «Я і мова», «Я і ментальність»*).

Симуляційні ігри на українознавчу тематику (симуляція певної ситуації).

Форум-театр (вистава з інтерактивними глядачами). Підготовлена вистава на дискусійну тему групою учнів, під час перегляду актори ведуть діалог з глядачами, глядачі можуть коментувати, висловлювати свою думку, робити висновки.

Створення пригодницької оповідки «Українці за кордоном». Разом ми – сила!

ТЕМИ ДЛЯ НАПИСАННЯ ТВОРІВ

- ✓ Ми українці: честь і слава незламним!
- ✓ Війна нас загартувала, зробила нас непохитними, незламними.
- ✓ Ми, як народ маємо велику силу вистояти, перемогти, відродитися!
- ✓ У кожному з нас велика сила любові та віри до нашої країни.
- ✓ Віра в незламну сильну незалежну Україну та наших мужніх захисниць і захисників.
- ✓ Допоки ми, український народ, є, незалежність існує!
- ✓ Діти об'єднують Україну

- ✓ Україна у нас єдина давайте разом її збережемо.
- ✓ Звешся величаво Україною, земле зачарована моя.
- ✓ Як тебе люблю я, калиновий краю!
- ✓ Наша Україно! Ми – твоя надія, ми – твоє майбутнє й заповітні мрії.
- ✓ Для України воля стала долею.
- ✓ Українці – люди свободи.
- ✓ Україна – крана незламних людей.
- ✓ Прагнемо перемоги.
- ✓ Ніколи не забудемо! Ніколи не пробачимо!
- ✓ Щоб у серці жила Україна.
- ✓ Країно моя, Україно, найдорожча для мене земля.
- ✓ Українці серед інших європейських націй
- ✓ Я розкажу тобі про Україну.
- ✓ Україна – це ми.
- ✓ Ми – єдина Україна.
- ✓ Україно, ми твоя надія.
- ✓ Усе моє, що зветься Україна.
- ✓ Наша дума, наша пісня не вмре не загине...
- ✓ Україно, моя Україно! Я для тебе на світі живу.

Незакінчені речення

Для мене Україна це....

Українці...

Вікторина «Чи знаєш ти Україну»

- ❖ Коли Україна проголосила свою незалежність? (24 серпня 1991 року)
- ❖ Яку назву мала козацька держава, створена за дніпровськими порогами? (Запорізька Січ)
- ❖ У якій півкулі знаходиться Україна? (у східній)
- ❖ На якому материку ми живемо? (Євразія)
- ❖ Де знаходиться географічний центр Європи? (Україна, Закарпатська область, поблизу с. Ділове)

- ❖ Де б'ється серце України? (Арт-об'єкт «Серце України», Черкаська область, поблизу с. Мар'янівка)
- ❖ Автор однієї перших у світі конституцій (Пилип Орлик – гетьман Запорізького війська, «Конституція прав і свобод Запорозького Війська», 1710 р.).
- ❖ Хто перший у світі розробив літак з найбільшою у світі вантажопідйомністю? (Конструкторське бюро Антонова)
- ❖ Як називається основний закон України? (Конституція)
- ❖ Скільки років українському букварю? (Перший український буква був виданий у Львові друкарем Іваном Федоровим у 1574 році)

Що спільного у словах «мажа» і «фура»? (**Мажа** – основний засіб транспорту у чумаків; **фура** – сучасний транспортний засіб для перевезення вантажу)

«Моя Україна - най..., най..., най...»

- **Найвідоміші** стоянки первісних людей. (Королево –Закарпаття, Мізин -Чернігівщина, Кирилівка – м. Київ, Межиріч – Черкащина, Київ –Коба –Крим).
- **Найдревніший** знак – малий герб України (Тризуб)
- **Найвища** вершина Карпат? (Гора Говерла, 2061 м)
- **Найглибша** у світі станція метро («станція «Арсенальна», м. Київ)
- **Найбільша** річка України? (Дніпро)
- **Найкоротша** головна вулиця з усіх столиць світу, але в той же час одна з **найширших** і **найкрасивіших** (вулиця Хрещатик, м. Київ, 1225 м)
- **Найдовша** печера України (гіпсова печера «Оптимістична», Поділля, глибина 20 м, протяжність 216 км).
- Український літак з **найбільшою** у світі вантажопідйомністю. («Мрія).
- **Найдовший** тролейбусний маршрут (86 км, Сімферополь – Ялта, півострів Крим)
- **Найстаріший** навчальний заклад Східної Європи (Києво-Могилянська академія).
- **Найбільша** пустеля у Європі (Олешківські піски).

Фотоколаж

- «Кольори України»
- «Волонтерське літо 202...»

- Загадки про Україну. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=F7cVpvYw9aw>
- Розповідь про Україну. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=O1rgHYByeCk>

Асоціативний куш «Які асоціації виникають, коли ви чуєте»:

- ⇒ «Батьківщина»
- ⇒ «Україна понад усе»
- ⇒ «Доброго ранку, ми з України»

Складання сенкану

Україна, патріот, захисники, ...

Неологізми війни

Кореспондент АрміяInform Євген Букет

	Аналоговнєт — 2 щось, вигадане в росії. Байрактарити, енлоїти, джавелініти, стінгерити, хаймарсити — нищити ворога, ходити на полювання, партизанити. Бандеромобіль — бойовий автомобіль ЗСУ. Дебахнуло (дебахнулько) — людина, яка через свій інтерес чи стурбованість може спричинити багато шкоди. Задвохсотити — знищити ворога. Затридні — нереалістичні плани. Затрьохсотити — поранити, нейтралізувати ворога. Іхтамнєтити — знищувати ворогів, видаляти те, чого не повинно бути. Кадирити — видавати бажане за дійсне. Кіборги — воїни ЗСУ. Кімити — зберігати оптимізм. Мамкувати — не виконувати простих дій для збереження життя. Наволонтерити — знайти щось потрібне, навіть з-під землі. Рашизм — злочинна шовіністична ідеологія «руського міра». Рашисти (русня, рюзкі, свинособаки, чмоні) — російські військові, прихильники путіна. Термоточка — пожежа в росії.
--	--

	Українити — дати жорстку відповідь на невинуваті дії. Хлопок (бавовна) — вибух у росії, білорусі чи на території, яку тимчасово контролюють окупанти. Чорнобайти — наступати на одні й ті ж самі граблі. Шойгувати — вдавати, що все добре, коли це не так
--	--

Словосполучення

- ✓ **Дзеркальна тиша** — бойові дії.
- ✓ **Доброго ранку/вечора, ми з України** — нагадування про себе та свою проукраїнську позицію.
- ✓ **Завести трактор** — застосувати найбільш неочікуваний аргумент, найнесподіваніший засіб для боротьби.
- ✓ **За поребриком** — у росії.
- ✓ **Зневажлива граматика війни:** власні назви та імена агресора пишемо з малої літери
- ✓ **Йти за російським кораблем** — зазнати поразки.
- ✓ **Негативне зростання, від'ємне виринання** — падіння чи потоплення чого-небудь російського.
- ✓ **Негативно народився** — помер (про російського солдата).
- ✓ **Тракторні війська** — неочікувана дієва допомога.
- ✓ **Шо по русні?** — запитання, на яке очікується знівельована відповідь.

Слова, що отримали нові значення

- ✓ **Бавовна** – вибух у росії.
- ✓ **Град** – російська реактивна система залпового вогню.
- ✓ **Дисотека** – бойові дії.
- ✓ **Мордор** – росія.
- ✓ **Орки** – прізвисько російських окупантів, запозичене з книги Джона Толкієна «Володар перснів», де сказано, що це брудні неотесані істоти, інтелектуальні здібності яких ледь можуть конкурувати з рівнем каменюки при дорозі.
- ✓ **Піксель** – українська військова форма, забарвлення в стилі ЗСУ.
- ✓ **Приліт** – влучання ворожої ракети чи снаряда у що-небудь.
- ✓ **Тривога** – сигнал про необхідність прямувати до укриття.
- ✓ **Чисте небо** – відбій повітряної тривоги.

Вивчаємо Україну

7 чудес України

ЗАПОВІДНИК «КАМ'ЯНЕЦЬ»

Кам'янець-Подільська фортеця (Хмельницька область) – стародавня фортеця, розташована на скелі над річкою Смотрич.

«ХОТИНСЬКА ФОРТЕЦЯ»

Хотинська фортеця (Чернівецька область) – історична фортеця, яка знаходиться на скелі біля міста Хотин.

«СОФІЇВКА»

Парк «Софіївка» (Черкаська область) – унікальний парк з ландшафтним дизайном, створений у XIX столітті за ініціативою графа Потоцького.

«СОФІЯ КИЇВСЬКА»

Софійський собор (Київ) – історична православна церква, яка була заснована в XI столітті. Собор має унікальну архітектуру та культурну цінність.

«КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКА ЛАВРА»

Одна з найбільш православних святинь України, визначна пам'ятка історії та архітектури, яка була заснована ще у XI столітті, занесена до Світової спадщини ЮНЕСКО.

«ХОРТИЦЯ»

Острів Хортиця (Запоріжжя) – найбільший острів на Дніпрі, який відіграв важливу роль у козацькій історії.

«ХЕРСОНЕС ТАВРІЙСЬКИЙ»

Херсонес Таврійський (Севастополь) – місто, засноване греками, що проживали на цій землі у V столітті до н.е.

Віртуальні екскурсії

Однією з інноваційних інтерактивних форм ознайомлення з історією, життям українців, видатними місцями України є **віртуальна екскурсія**, яка дає можливість переміщуватись у часі та просторі. У цьому випадку спрацьовує приказка «Краще один раз побачити ніж сто раз почути». Віртуальна екскурсія – це мультимедійна панорама, яка може вміщувати світлини, відео, графіку, тексти, посилання.

Етапи підготовки віртуальної екскурсії:

1. Визначити цілі і завдання цієї екскурсії.
2. Обрати тему.
3. Підібрати різні джерела, матеріали та цифрові інструменти.
4. Ознайомитись із джерелами, відшукати готові віртуальні екскурсії.
5. Переглянути віртуальні музейні об'єкти.
6. Здійснити відбір методів для проведення віртуальної екскурсії.

Перелік віртуальних екскурсій

1. Визначні міста України. URL:
<https://www.youtube.com/watch?v=xTt8IWM5i34>
2. Музей грошей Національного банку України. URL:
<https://museum.bank.gov.ua/>
3. Золота підкова Черкащини. URL:
<https://discover.ua/inspiration/zolotaya-podkova-cherkaschiny-provereno-discover>
4. Досліджувати, не виходячи з дому. 29 онлайн-музеїв. URL:
<https://nus.org.ua/articles/doslidzhuvaty-ne-vyhodyachy-z-domu-29-onlajn-muzeyiv-aby-uriznomanitnyty-uroky/>
5. Колочавський скансен «СТАРЕ СЕЛО». URL:
<https://www.karpaty.info/ua/uk/zk/kh/kolochava/museums/skansen/#gallery-3>
6. 45 віртуальних подорожей Україною. URL:
<https://life.pravda.com.ua/travel/2021/01/29/243805/>
7. Віртуальна екскурсія Україною – ТОП-12 найкращих. URL:
<https://shotam.info/yakshcho-vdoma-ne-sydyt-sia-virtualna-ekskursiya-ukrainoiu/>

Віртуальні екскурсії музеями України (Національна історична бібліотека України)

Мандрівка українськими музеями просто неба у форматі 3D https://museums.authenticukraine.com.ua/ua/	
Музей української домашньої ікони https://museum-portal.com/ua/museum/museum-of-ukrainian-home-icons	
Національний музей історії України http://virtual.nmiu.com.ua/	
Музей Писанкового Розпису (м. Коломия) http://hutsul.museum/pysanka/exposition/virtual/	

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному https://museum-portal.com/ua/museum/national-museum-of-ukrainian-pottery	
Полтавський художній музей імені Миколи Ярошенка https://museum-portal.com/ua/museum/poltava-art-museum	
Харківський художній музей https://museum-portal.com/ua/museum/kharkiv-art-museum	
Одеський історико-краєзнавчий музей https://museum-portal.com/ua/museum/odeskij-istoriko-krayeznavchij-muzej	
Музей книги і друкарства України https://museum-portal.com/ua/museum/museum-of-books-and-printing-of-ukraine/	

Музей «Кобзаря» Т. Г. Шевченка https://museum-portal.com/ua/museum/museum-of-t-g.-shevchenko-kobzar/	
Державний історико-культурний заповідник «Поле Полтавської битви» http://incognita.day.kyiv.ua/museums/poltbattle/	
Музей-садиба Івана Котляревського у Полтаві http://incognita.day.kyiv.ua/museums/kotliarevskiy/	

5 із 10 українських музеїв, які постраждали від рашистського вторгнення

Рашисти ніяк не можуть відмовитись від знищення України. Їх завдання – стерти із землі українську ідентичність, щоб не було жодного українця «ні малого ні старого».

За час російської навали, починаючи з 2014 року, вже зафіксовано 242 випадки знищення росіянами культурної спадщини українського народу. Так, окупанти повністю знищили або пошкодили щонайменше 92 релігійні споруди, 35 пам'яток історії, архітектури та містобудування, 29 меморіальних пам'ятників на честь історичних особистостей та подій XIX – початку XXI століття, 19 будівель та комплексів музеїв і заповідників. Окрім цього, під ворожі обстріли потрапили 33 будинки культури, театри, бібліотеки та інші об'єкти цінної історичної забудови.

Пошкоджень та руйнувань зазнали культурні об'єкти на території 56 територіальних громад у 13 областях України. Найбільше руйнувань зазнали об'єкти культурної спадщини в Харківській, Донецькій, Київській, Чернігівській, Луганській, Сумській областях – там, де велися або продовжуються бойові дії. Скласти повний список зруйнованих та пошкоджених об'єктів культурної інфраструктури наразі складно, адже частина територій України зараз перебувають під окупацією армії рф.

Проте, ми можемо ознайомити з інформацією про п'ять музеїв, які зазнали руйнувань.

Історико-краєзнавчий музей в Іванкові

У селі Іванків, що на Київщині, російські окупанти знищили місцевий історико-краєзнавчий музей. У цьому музеї зберігалося близько двох із половиною десятків *робіт всесвітньо відомої художниці Марії Примаченко*.

28 лютого в будівлю музею влучив російський снаряд. Унаслідок цього сталася пожежа, обвалився дах, полум'я охопило весь маєток. Будівля згоріла повністю, однак, місцеві жителі, коли почалася пожежа, встигли врятувати частину колекції. Співробітники музею під обстрілами виносили картини Марії Примаченко, рушники Ганни Верес, фотоальбоми та предмети побуту. Усе, що не встигли винести, згоріло вщент. Завдяки мужності музейних працівників вдалося врятувати близько 10 робіт Примаченко.

На фото: *Музей українських старожитностей (будинок Тарновського)*

11 березня внаслідок російських обстрілів було частково зруйновано Музей Українських старожитностей – дім Василя Тарновського. Ця оригінальна споруда, розташована в центрі Чернігова, була збудована наприкінці XIX століття. У різні часи тут розміщувалися ремісничі класи для дітей-сиріт, Музей старожитностей з унікальною колекцією художніх творів, експозиція

Чернігівського історичного музею, а з 80-х років XX століття — бібліотека для юнацтва.

Садиба Попова

У Василівці Запорізької

області російські окупанти пограбували музей-заповідник «Садибу Попова». Перед

тим, як винести із садиби найцінніше, рашисти обстріляли заклад культури з артилерії.

Садиба Попова — єдина в регіоні замкова споруда. Палац було збудовано в 1894 році, він нагадував за архітектурою середньовічні європейські замки. До наших часів збереглися зубчасті стіни з брамою, кілька флігелів, Західний флігель (Англійський замок), цегляна оглядова вежа (донжон) та стайня (кінний двір).

Художній музей імені А. Куїнджі

Багатостраждальний Маріуполь за три місяці повномасштабної війни й осади перетворився на руїни. Рашистські бомби знищили й Державний художній музей Маріуполя. Він розташовувався в гарному будинку в стилі модерн. Його побудували на початку XX століття й у різні періоди там були приватна оселя, бібліотека, архів, аптечний склад. У 2000-х роках будівлю реконструювали, а у 2010 тут відкрили Художній музей імені Куїнджі. Фонд музею налічував

приблизно 2 тисячі експонатів, враховуючи твори живопису, декоративно-ужиткового мистецтва, графіки та скульптури.

Музей Сковороди

Національний музей Григорія Сковороди був знищений прямим влучанням російської ракети в ніч проти 7 травня 2022 року снаряд влетів під дах будівлі, спалахнула пожежа. Вогонь охопив усі приміщення музею. Найцінніші експонати колекції вдалося врятувати, їх перемістили заздалегідь в безпечне місце.

Проекти, що допомагають формувати і утверджувати українську національно-культурну ідентичність

Використання проєктної технології в освітньому процесі – широкий простір для ініціативності, пізнання, творчості, індивідуальної та командної роботи, реалізації власних ідей та потенціальних можливостей здобувачів освіти. Участь учнів в різних проєктах дає можливість реалізувати мету формування національно-культурної ідентичності, а саме, становлення громадянина-патріота України, який усвідомлює свою приналежність до українського народу, причетність до долі країни, її ролі у світовому співтоваристві, а також є носієм української культури, мови, береже історичну пам'ять, цінує культуру, традиції,

готовий боронити, розбудовувати Україну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, державу.

Завдання педагога – прийняти разом з дітьми історичну естафету вищих духовних надбань нації, жити і діяти на їх основі та примножувати їх з урахуванням викликів теперішнього часу, опираючись на історичну правду, історичну пам'ять, національні ідеали, національну гідність, національну самосвідомість, патріотизм.

Орієнтовні теми навчально-дослідницьких проєктів

- ❖ Українці – люди свободи.
- ❖ Україна – країна незламних людей.
- ❖ Відродження національної культури незалежної України.
- ❖ Історії нескорених. Мої земляки – герої.
- ❖ Що означає любити свій край, народ, село, місто, вулицю, двір, дім, школу.
- ❖ 7 чудес України, Сім чудес мого краю (області)»,
- ❖ «Декоративно-ужиткове мистецтво українців»,
- ❖ «Голодомор-геноцид українського народу»,
- ❖ «Великий терор проти українського народу»,
- ❖ «Ціна життя українців у різні роки України»,
- ❖ «Таємниця козацької шаблі», «Традиції і звичаї українських козаків»,
- ❖ «Українці за кордоном»,
- ❖ «Україна в піснях, літературних творах, картинах»,
- ❖ «Українські ремесла: від ...і до...»,
- ❖ «Не забудемо і не пробачимо. Тяжкі сторінки боротьби за незалежність», «Вражаючі факти про культуру та історію України»,
- ❖ «Світ цікавих фактів про Україну»,
- ❖ «Історичні міфи»,
- ❖ «Вождь індіанців із Полтавщини»,
- ❖ «Видатні українці: від ... до...»,
- ❖ «Смачні рецепти борщу з регіонів»,
- ❖ «Сало – «національний продукт українців», «Національні парки та заповідники України»,

Склади пазли в картину

Україна

Пам'ятник

Відомі куточки України

Українські ремесла

ПРОЄКТИ

«Ремесла України. Вивчаємо свій край», «Народні ремесла, які були поширені у вашому краї»

Види діяльності (1 проєкт)

1. Дізнатися про місцевість у вашій області, де розвивалося поширене ремесло ...
2. Описати звичаї вашого краю, які пов'язані з даним ремеслом.
3. Відомі люди вашого краю які пов'язані з даним ремеслом.
4. Як пов'язано дане ремесло з сучасним життям в Україні?
5. Розробити карту про поширене ремесло у вашій області, можливість поширення виробів на території інших областей та за межами України.

Види діяльності (2 проєкт)

1. **Створення** (колажу, фотоколажу, буклету про ремесла вашого краю; карти поширення ремесел в області, Україні, за межами України; лепбуку).
2. **Написання** (есе, текстів за технологією РАФТ, медіатекстів тощо) на тему «Народні ремесла мого краю».
3. **Розробка словника конкретного ремесла.**
4. **Віртуальні екскурсії** в музеї народних українських ремесел.
5. **Організація гурткової роботи** з ознайомлення з особливостями народного ремесла.

МЕТОДИЧНІ ПАЗЛИ ВЧИТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

«Формування української національно- культурної ідентичності зростаючого покоління»

Мета: розвиток професійної компетентності вчителя, спрямованої на формування української ідентичності здобувачів освіти.

Пазл 1

Це ж не тільки війна за територію, це війна за наші душі, за нашу ідентичність, за наші цінності, тому що це – екзистенційна війна. Виклик не тільки історичний. Він пов'язаний з тим, що ми усвідомлюємо як політична нація, своє сучасне і ми зорієнтовані у майбутнє, наші цінності – це цінності майбутнього.

Ігор Козловський

Пазл 2

Школа – це майстерня, де формується думка молодого покоління, треба міцно тримати її в руках, якщо не хочеш випустити з рук майбутнє.

А. Барбюс

Учитель повинен знати і відчувати, що на його совісті – доля кожної дитини, що від його духовної культури та ідейного багатства залежить розум, здоров'я, щастя людини, яку виховує школа.

В. Сухомлинський

Пазл 3

Дитина творить свою біографію, своїми думками і вчинками пише історію своєї душі, що прийшла в цей світ зі своїм завданням. Відповідальність педагога: допомогти їй зрозуміти:

хто я? Маленька краплинка в океані людства, без якої цей океан буде неповний, бо я щось маю в нього додати своє. Що? Своє покликання, свою місію, своїми добрими справами покращити й прикрасити його;

якого я роду-племінні? Чим славні мої одноплеменники, на що здатні, як до них сусіди ставилися і ставляться? Ким зі свого роду я пишаюсь? А чим я ввійду в історію роду? Що про мене колись розкажуть внукам і правнукам? Знання історії родоводу допоможуть глибше зрозуміти події, що траплятимуться на її шляху, посилять родову відповідальність за якість життя;

якого я класу/школи/інституту? Чим мій клас/школа/інститут славен у школі/місті/Україні? Як я долучаюсь до творіння доброї слави мого класу/школи/інституту?

якого я села чи міста? Чомусь я народилась саме тут, серед цих людей, разом з ними творитиму далі історію свого краю, то чим він славен? Які його особливості? Що я можу зробити для нього? Тут і зараз?

якого я народу? Який він – мій народ? Які його історія, традиція, культура, звичаї, перспективи майбутнього? Що йому болить і що радує? Чим я, його маленька молекула, пишаюсь? Київська Русь і Ярослав Мудрий, Сковорода і Шевченко, Андрей Шептицький і Ліна Костенко, козацтво і січові стрільці, визвольні змагання і Майдани – це моя країна і мій народ. Чим я ввійду в його історію?

В. Матяшук

Пазл 4

Учні, в яких з раннього віку не виховані почуття любові до рідного краю, до природи, пошани до історичного минулого, захоплення героїчними вчинками попередніх поколінь, як правило не дорожать рідною мовою, культурою, не відчують духовного зв'язку зі своїм народом.

Їхню свідомість вражає відчуття національної меншовартості, неповноцінності. Глибоко не задумуючись над своїми діями і вчинками, вони з меркантильних, вузько прагматичних причин забувають рідну мову, культуру, стають відступниками рідного народу, зраджують Батьківщину.

Ю. Руденко

Пазл 5

Ще в молодшому шкільному віці мають бути закладені основи для переборення таких вад національного менталітету, як меншовартість, ставлення до державної кишені як до власної, заздрість до успіхів іншої людини, схильність до набуття шкідливих звичок, невміння порозумітись і дійти спільної згоди.

В. Матяшук

Пазл 6

В руках вихователя слово – такий же могутній засіб, як музичний інструмент в руках музиканта, як фарба в руках живописця, як різець і мармур в руках скульптора, так без живого, трепетного, хвилюючого слова немає школи, немає педагогіки. Слово – це ніби той місток, через який наука виховання переходить у мистецтво, Майстерність.

В. Сухомлинський

ТВОРЧІСТЬ УКРАЇНЦІВ У ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

I

Поезія Інелли Огнєвої

УКРАЇНО, ПРО ЩО ТИ МОВЧИШ?

Україно, про що ти мовчиш?
Яку біль в серці краєш роками?
Україно, чому не кричиш
До людей проливними дощами?
Про гоніння не шепчеш свої
І про долю – далеку від мрії.
Про траву, що втопала в крові
І про війнами вбиті надії?
Чом не шепчеш до нас восени
Свої спогади листям опалим?
І про те, як вставала з колін,
І про те, як спокою не знала?
І про зрадників – рідних синів,
Що зрікались від тебе роками,
Й про скорботу нелегких років,
Коли мову твою витісняли.
Не почути від тебе це все,
Ти свій біль укриваєш під тишу,
Тож аби пам'ятати усе,
Споконвік ми історію пишем!
З неї ми пізнаємо тебе,
Дізнаємося те, що змовчала.
Ніби в дзеркалі, бачим себе,
Тих, до кого ти мовчки кричала.

Бачим ми – з тебе досить війни!
Ти сповна вже отримала долі.
Розумієм – ми твої сини.
Розумієм, шкода, що поволі...
Розумієм, шкода, що не всі...
Що достатньо ти лиха зазнала,
Що історію пишемо ми!

Головне, щоб нам розуму стало,
Щоб історію нашу вивчаючи,
Ми помилок уникнуть змогли.
Україну з колін піднімаючи,
Довели, що ми гідні сини!

Щоб з пожовклих сторінок завжди
Наші діти могли прочитати
Про усе, що віками тобі
Довелося від долі зазнати.

Нам розкаже історія те,
Що так хочеш ти нам розказати.
Про героїв, які попри все
Не збирались тебе залишати,
Що стояли за тебе в бою,
Від снарядів вкривали тілами
І останню криваву зорю
Із любов'ю до тебе стрічали!

Ми історію ту не забудем,
Що писали нам предки віками.
Берегти у серцях її будем,
Поки сонце палає над нами.

Ти мовчиш, моя рідна Вітчизно,
Але чуть твого серця биття,
Що нас всіх протинає наскрізно...
Україно – ти наше життя!

Я живу, поки чути тремтіння
України завітчаних мрій,
Поки гідно історію пишем,
Українці не втратять надій!

Інелла Огнєва написала цей пророчий вірш у 2017 році.

А ви знайте, що ми ж проростем
На руїнах, мов квіти весняні!
Вам на голови впадЕм дощем,
Аби знали, що ми нездоланні!

Ви нас бийте ногами в живіт,

Вибивайте життя до останку...
А ми сили знайдемо на зліт,
Прилетимо до вас на світанку!

Ви останнє у нас заберіть,
Обкрадіть до останньої нитки...
Але знайте, що прийде та мить,
Коли з'явимось знову нізвідки...

Ми прийдемо до вас уночі,
Коли будете міцно ви спати...
Запалаєм вогнем від свічі
І зруйнуєм залізнії ґрати...

Ми прийдемо...Повстанем з руїн!
Ви не спіть, а тривожно чекайте....
Проростемо жагою до змін...
Ми не вмерли, живі! Ви це знайте!

Наша рана ще свіжа болить,
Але ми на той біль не зважаєм...
Ну, а ви нас ногами топчіть,
Ми, мов пісня, іще залунаєм...

Ми зустрінемося з вами колись...
На Суді, там, де вже не сховатись...
Ви не чули прохання: «Спинись!»
Вам хотілося далі знущатись...

А ви знайте, що ми проростем
В наших дітях, мов квіти весняні...
Ми не вмерли, ми й досі живем!
Наші душі, вони нездоланні!

Ми прийдемо раптово до вас,
Може, вітром, а, може, дощами...
Ви не спіть, ви чекайте на нас
Ми живі, ми зустрінемося з вами...

Мені ще так Вкраїна не боліла...
Так її рани в серці не пекли...
Ще так я Бога щиро не молила
За кожний клаптик рідної землі!
Народе мій! Великий і красивий!

Які сини ідуть сьогодні в бій!!!
Як ангели – величні і всесильні.
Спаси їх, Боже, в небі й на землі!

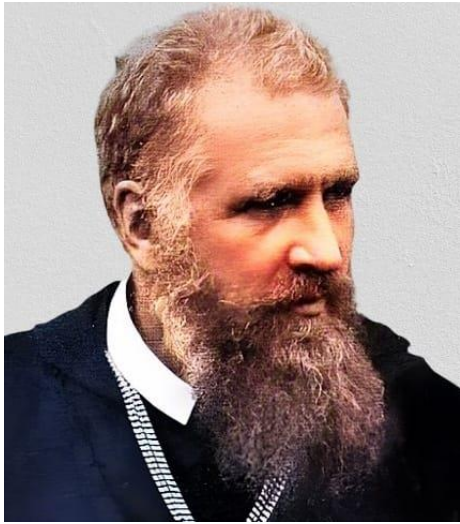
Лариса Філоненко

Війна навчила нас – ЖИТИ.
Без слова... потім, пізніше, завтра.
Можливо, колись і якось,
Ще встигну, ще зможу... як мантра.
Війна навчила – ЦІНИТИ.
Цей день і ніч і годину.
І рідних, ще більше любити
Обіймати дітей щохвилини.
Війна навчила – КОХАТИ.
В очі дивитись ніжно.
Про почуття розказати
Щоб завтра, не стало пізно.
Війна навчила – МОЛИТИСЬ.
За рідних, чужих, незнайомих.
Пробачення щиро просити
Й до неба підводити погляд.
Війна навчила – ВІРИТИ.
Ніщо не триває вічно
І погане і хороше,
Має свою циклічність.
Війна навчила нас – ВСЬОГО,
Що і раніше ми знали.
Та тільки тепер, зрозуміли
Ми жили життя... чи марнували?

Галя Косана (ФБ)

Дай, Боже, жити без війни!
Дивитись в чисте мирне небо
І рахувати не шахеди,
а ясні зорі у вікні...

Анна Ковтун (ФБ)

Україна звільниться від свого упадку і стане державою могутньою, з'єднаною, величавою, яка буде дорівнювати іншим високорозвинутим державам.

Мир, добробут, щастя, висока культура, взаємна любов і злагода будуть панувати в ній.

Митрополит Андрей Шептицький

«І НАСТАНЕ ЧАС, КОЛИ ОДИН СКАЖЕ:

СЛАВА УКРАЇНІ!

І МІЛЬЙОНИ ВІДПОВІДАТИМУТЬ:

ГЕРОЯМ СЛАВА!»

Степан Бандера

Цей час настав!!!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: від 28. 06 1996. Київ: Юрінком, 1996. 80 с.
2. Про затвердження Критеріїв та Порядку здійснення моніторингу діяльності закладів сфери утвердження української національної та громадянської ідентичності: Наказ Міністерства молоді та спорту України від 19.12.2023 № 7620. URL: <https://mms.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-kryteriiv-ta-poriadku-zdiisnennia-monitorynhu-diialnosti-zakladiv-sfery-utverdzhennia-ukrainskoi-natsionalnoi-ta-hromadianskoi-identychnosti>.
3. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України. *Відомості Верховної ради*. 2023. №46. С.116. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
4. Про схвалення концепції Державної цільової соціальної програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.02.2024 №141-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-2024-%D1%80#Text>.
5. Про схвалення Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 20230 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023-2025 роках: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.12.2023 №1322. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1322-2023-%D0%BF#Text>
6. Бех І. Д. Ідентифікація у вихованні та розвитку особистості. *Педагогіка і психологія*. 2013. № 4 (81). С. 42–49.
7. Білозерська С. І. Психологічні умови розвитку моральної свідомості молодшого школяра: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Івано-Франківськ, 2004. 20 с.
8. Гелнер Е. Нації та націоналізм. Національна ідентичність: хрестоматія / упоряд. Т. Воропай. Харків: Крок, 2002. 316 с.
9. Журба К. О. Справедливість у смисложиттєвому вимірі особистості. *Нова педагогічна думка*: науково-методичний журнал. 2015. № 2 (82). С.136-140.
10. Ковальов Д. Повстання ідентичності. Дніпро: ВКК Баланс-Клуб, 2016. 304 с.
11. Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. Київ : Т-во «Знання» України, 2010. 520 с.
12. Нагорна Л.П. Ідентичність національна. Енциклопедія історії України: у 10 т. Київ: Наук. думка, 2005. Т. 3. С. 415.
13. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки. Львів: Фенікс, 1995.
14. Савчин М. В. Психологічні основи розвитку відповідальної поведінки особистості: дис. ... доктора психол. наук: 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Київ, 1997. 410 с.
15. Сміт Е. Національна ідентичність. Київ: Основа, 1994. 390 с.
16. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. У 5-ти т. Т.2. Київ: Радянська школа, 1976. 670 с.
17. Тернопільська В.І. Соціально-комунікативна культура школяра: шляхи сходження: монографія. Київ: Рута. 2008. 300 с.
18. Матяшук В.П. Сучасне патріотичне виховання в школах України. Тернопіль: Мандрівець, 2014. 384 с.
19. Матяшук В.П. Сучасне патріотичне виховання на засадах духовного гуманізму. Львів. 2019. 80 с.
20. Руденко Ю. Д. Основи сучасного українського виховання. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2003. 328 с.
21. Толкачов Олексій. ОМРІЯНА Україна. Ключ до майбутнього. 2-ге вид-ня. Харків: НТМТ, 2017. 84 с.
22. Як Я будуватиму Мою Україну. V Львівський фестиваль гуманної педагогіки «З Україною в серці». Львів, 2019. 60 с.

23. Дочинець М. Чарунки днів. Вид-во «Карпатська вежа», 2022.180с.
24. Красоткіна Н. Вічна тема – батьки і діти: збірка поезій про батьків і дітей. – Луцьк: Вежа Друк, 2024. 340 с.
25. Кара-Васильєва Т. В. Історія української вишивки = History Ukrainian Embroidery: книга-альбом. 2008.464с.
26. Наскільки насправді відрізняються культура та ментальність українців і росіян: яскраві приклади. URL: <http://surl.li/tterda>
27. Грицак Я. Як виник міф про «братні народи»? URL:<http://surl.li/ohnivu>
28. Довгань Г.Д., Стадник О.Г. Географія (рівень стандарту): підручник для 10 кл. закл. загал. серед. Освіти. Харків: Вид-во «Ранок», 2018. 240 с., іл. URL: <http://surl.li/wqlfni>.
29. Дітям про Україну. Державні символи. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=aAFjgd5G3fU&t=145s>
30. Українська казка про державні символи. URL: https://www.youtube.com/watch?v=DqPJ_rRK8O8
31. Державні символи України. URL:<https://www.youtube.com/watch?v=ZegU1xdY65c>
32. Пісні про Україну. URL:<https://docs.google.com/document/d/18a39dowVWf9p-y0w5s7PjE8kpc7mMjDJYpYQh6s1ncA/edit>
33. Загадки про Україну. URL:<https://www.youtube.com/watch?v=F7cVpvYw9aw>
34. Розповідь про Україну. URL:<https://www.youtube.com/watch?v=O1rgHYByeCk>
35. 10 цікавих фактів із життя митрополита Андрія Шептицького. URL:<https://synod.ugcc.ua/data/10-tsikavyh-faktiv-iz-zhyttya-pravednogo-mytropolita-andreya-sheptytskogo-3676/> <https://rubryka.com/article/ukrainian-museums-destroyed-war/>
36. Вірші Інелли Огнєвої. URL:https://mala.storinka.org/by_name/ua/tag/617.html.
37. Козловський І. Єдиний спосіб подолати травму, в тому числі травму війни – зробити з неї досвід. URL:https://lb.ua/news/2022/08/19/526416_igor_kozlovskiy_iediniy_sposib.html.
38. Українська хартія вільної людини. URL:<http://1-12.org.ua/ukrajinska-khartija-vilnoji-liudyny>.
39. Всесвітній день вишиванки. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
40. Історія української вишивки URL: https://kalyna.store/istoriya-ukrainskoi-vishivky?srsId=AfmBOoqXNebUaYcGGAyL_NiGeowYbiMtdoY4djRzMQEpmAaaQtVH01I

ДЛЯ НОТАТОК

Видання підготовлено до друку та віддруковано
редакційно-видавничим відділом КНЗ «ЧОПОР ЧОР»

Зам. № 1724 Тираж 100 пр.
18003, Черкаси, вул. Бидгощська, 38/1